

5/279

■ Mai 2026
■ Anul XXIV

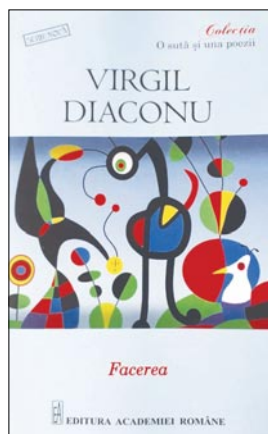
Cafeneaua literară

supliment

**ARTE
POETICE**

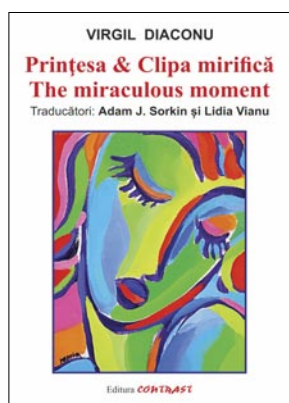
■ Nicu BREZOIANU
■ Amy CATANZANO
■ Dumitru GRUI ■ Virgil DIACONU

Eseist de înaltă clasă, jurnalist îmbatabil, Virgil Diaconu este în acest moment unul din reperatele poeziei românești contemporane. În paradigma sa intră un tragism de fond, acela al sinelui ființial abandonat de divinitate, metafizica mitică, fervoarea inițiativă, dar și oximoronia, apodicticul, hieratismul sau lapidaritatea. Întâlnim în poezia lui Virgil Diaconu o sete de cuprindere a esențelor, ceea ce radicalizează discursul, dar nu-l văduvește de simbolurile oraculare. De altfel, câțiva dintre comentatorii au observat că Virgil Diaconu „nu vrea să-și captiveze cititorii practicând o poezie convenient metaforică, lesne de descifrat”

(Gheorghe Tomozei), că poezia sa e „o esențializare care pornește, de fapt, de la obsesia tematică și stilistică a desăvârșirii” (Nicolae Oprea), că e vorba de „programul unui poet care demonstrează că singura senzualitate este cea a Ideii” (Al. Protoșescu).

Daniel CORBU (Prefața volumului)

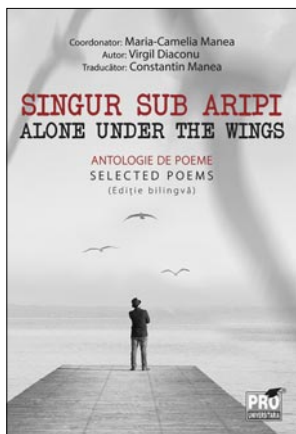

În volumul **PRINȚESA & CLIPA MIRIFICĂ – THE MIRACULOUS MOMENT**, tradus în limba engleză de către Adam J. Sorkin și Lidia Vianu (Editura Contrast, 2024), Virgil DIACONU adună cele mai reușite poeme de dragoste, dar și poeme cu tentă socială și protestatară, distribuite în primele două secțiuni ale cărții. În cea de a treia secțiune se află parabola *Dragoste și frumusețe*, un *Jurnal de nostalgie și răzvrătiri*, precum și *Tratat despre poezie sau Îndreptări*

pentru poetul tânăr.

Virgil DIACONU a editat 26 de cărți, dintre care 15 de poezie în limba română, două cărți de poeme bilingve, română și engleză, o carte de poeme în limba germană, volume de filosofie și de estetică a poeziei, trei volume de anchete – *Poezia postmodernă. Anchetă*, 2015, *Poezia canonică românească. Anchetă*, 2020, *Poezia lui Eminescu în viziunea scriitorilor de azi*, 2024 –, două volume de exegeze biblice – *Biblia literară*, 2020, și *Biblia literară și dogmatică*, 2021.

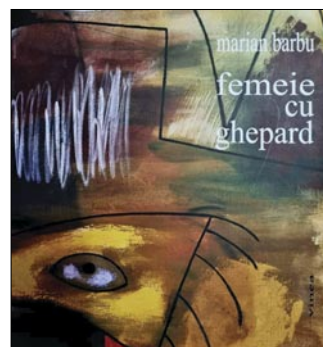
Virgil DIACONU a obținut șase premii pentru cărțile de poezie și volumul de exegeze biblice, *Biblia literară*, acordate de către U.S.R. Poezia lui a fost foarte bine primită de către critica literară, despre ea scriindu-se peste o sută de cronici literare.

Antologia de poeme **Virgil Diaconu, SINGUR SUB ARIPI, ALONE UNDER THE WINGS**, ediție bilingvă, a apărut la Editura Pro Universitaria, București, 2023, într-o condiție grafică deosebită. Coordonator Maria-Camelia Manea, traducător Constantin Manea.

Un poet care merită toată atenția

Volumul *Femeie cu ghepard*, editura „vinea, bucurești, 2023” (respectăm grafia editorului), reprezintă debutul editorial al lui Marian Barbu. Poezia lui se dezvoltă în teritoriul larg al propriului eu și chiar devine o manifestare a acestuia, pentru că autorul îi surprinde toate întrupările și stările, mai cu seamă pe cele negative – singurătatea, înstrăinarea, nesiguranța, lipsa comunicării, eșecul erotic, zădărnicia, sentimentul timpului care trece și nu poate fi oprit sau al timpului cronofag –, într-un discurs sobru și fluid. Pentru autor, lumea are un gust amar și de aceea atitudinea poeziei lui este sceptică, descensională și uneori întunecată până la depresie. Visurile de împlinire și micile bucurii ale ființei sunt de regulă ejectate din peisaj. Nici un orgoliu nu bănuiește aceste versuri, ironia și autoironia le sunt nu de puține ori călăuze. Vascularizată de sângele negru al melancoliei, această poezie pare să facă parte din familia lui Trakl și a lui Bacovia. Cadavrul speranței îți taie aproape întotdeauna calea. Fereastra prin care ar putea să năvălească lumina și aerul proaspăt al dimineții este ferecată, semn că „gândurile cele mai triste nasc cele mai frumoase poezii”. Poezia lui Marian Barbu merită toată atenția cititorilor și a criticii literare. **(Virgil DIACONU)**

Volumul de poezie **Die blaue Umarmung / Îmbrățișarea albastră**, semnat de **Virgil Diaconu**, tradus în limba germană de către poetul Christian W. Schenk (128 de pagini), a apărut de curând la „Independently Published”, colecția „Dionysos”, și se găsește deja în vânzare în Germania și pe Amazon. Iată prezentarea făcută de către Christian W. Schenk: „Pentru Virgil Diaconu, versurile sunt porunca supremă, iar cuvântul, cu multele sale valențe, este dulcele chin în nesfârșita căutare de imagini și adevăruri noi. Poeziile sale sunt ca o vibrație a existenței noastre istorice, completând diversitatea eternă a umanismului cu noi atribute și adevăruri. Poeziile sunt bine echilibrate, cu accente metafizice pentru a surprinde mai bine destinul ființei. Esența ființei umane împletită cu iubirea și natura joacă un rol central: principiile lor domină nu doar condițiile pământești și cosmice, ci și arta și istoria existenței naturii umane. Noul profil estetic independent pe care Virgil Diaconu îl reprezintă în literatura română se reflectă în acest volum într-un mod deosebit”.

Invitații participanți la Festivalul internațional de literatură *Filstreet*, „Literatura în Stradă”, Pitești, 29-31 mai 2026

DIN ȚARĂ: Romulus Bucur, Bedros Horasangian, Traian Stef, Viorel Muresan, Mihail Vakulovski, Ion Bogdan Lefter, Al. Cistelean, Simona Popescu, Daniel Pișcu, Dina Hrenciuc, Dan Gulea, Andrei Novac, Simona-Grazia Dima, Hristina Doroftei, Alexandru Ovidiu Vintila, Isabela Vintila, Gabriela Feceoru, Iuliana Miu, Alexandra Ivan, Alexandra Pârvan, Alina Neculachi, Vlad Mușat, Marian Mihai, Lorena Purnichi, Alex Ciorogar, Bianca Visan, Liviu Mățăoanu, Călin Vlasie.

DIN ALTE ȚĂRI: Balázs F. Attila (Ungaria-Slovacia), Beatrice Bernath (Israel), Marius Daniel Popescu (Elveția).

Din PITEȘTI: Cristina Nicolae, Virgil Diaconu, Florentin Sorescu, Sorin Iașaru Dina, Monica Aldea, Magda Grigore, Barbu Marian.

Luni, 4 mai, în cadrul proiectului „Invitați la *Cafeneaua literară*”, al Centrului Cultural Pitești, poetul Virgil Diaconu, directorul revistei, a purtat un dialog cu MIHAI NICOLAE, doctor în drept al Universității București, despre personalitatea reginei Maria. De fapt, tema discuției a fost „REGINA MARIA. 100 DE ANI DE LA VIZITA ÎN AMERICA”. Un prilej pentru a afla cât de importantă a fost regina Maria și regalitatea, în general, în viața politică și istoria țării noastre. Discursul lui Mihai Nicolae a fost bine documentat și, așa spune, creator de conștiință, deci de viitor. (C.L.).

PROGRAMUL FILSTREET PE ZILE

29-31 mai 2026

VINERI, 29 MAI

Sosirea invitaților începând cu ora 13:00

la hotel IBIS (fost Argeș), Piața Muntenia 3,
Pitești 110063, tel 0737.512.420;

17:00 - Se pleacă cu microbuzul (din fața hotelului IBIS)
la Băbana la sediul Editurii Rocart;

18:00 - Deschiderea Festivalului,
lecturi publice la Băbana în incinta Editurii Rocart;

20:00 - Cina la sediul Editurii Rocart.

SÂMBĂTĂ, 30 MAI

între orele 11-13:00 și 16:00 - Lecturi în stradă
pe pietonalul din fața

Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”,

19:00 - Recitaluri oferite de elevii
liceului de muzică „Dinu Lipatti”;

20:00 - Masa festivă (hotel „IBIS”).

DUMINICĂ, 31 MAI,

la Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu”

10:00 - Dezbateri cu tema „Poezia tânără de azi”

(moderatori Alexandru Cistelean,

Ion Bogdan Lefter, Călin Vlasie),
lansări de carte;

12:00 - Gala FILSTREET

Decernarea premiilor literare FILSTREET,
ediția a III-a (Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu”);

14:00 - Masa de prânz

După masa de prânz plecarea invitaților.

PREMIILE FILSTREET

Premiul Național „Ion Barbu” pentru poezie

Premiul Național „Urmuz” pentru proză/dramaturgie

Premiul pentru debut

Premiul internațional „Radu Gabriel Pârveu”

**pentru promovarea și traducerea
literaturii române în străinătate**

Premiul special literar FILSTREET

acordat de Primăria Pitești

Premiul special literar FILSTREET

acordat de Editura Rocart

ANTOLOGIE DE POEZIE ORIGINALĂ ȘI DE POEZIE GENERATĂ DE I.A.

Așteptăm de la colaboratorii noștri articole despre capacitatea inteligenței artificiale, I.A., de a genera poezie. Poeții pot trimite 3 poezii generate de I.A. și 3 poezii originale, toate în vers liber, de maximum 15 de versuri fiecare poezie (Times New Roman, corp 14). Precizați tipul de I.A. folosit (Copilot, ChatGPT, Gemini etc.) și în stilul cărui poet ați cerut să fie generate poeziile, sau dacă nu ați cerut acest lucru. Cele mai bune texte pot face substanța primei antologii de acest fel. Perioada de primire a textelor este 20 mai - 30 iulie 2026, pe email sau în contul meu Facebook, pe mess. (VIRGIL DIACONU)

PRO SAU CONTRA LITERATURII GENERATE DE INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ

Încă din anii '50 s-au creat în Occident primele programe computaționale producătoare de literatură, mai cu seamă de poezie. În timp, au apărut mai multe tipuri de inteligență artificială, IA, din ce în ce mai complexe, iar literatura fabricată de ele a început să fie tipărită, vândută și chiar premiată.

Se pare că literatura digitală, algoritmică sau cibernetică a cucerit piața literară încă din anul 2016, când romanul *The Day A Computer Writes A Novel (Ziua în care un computer a scris un roman)*, creat prin inteligența artificială, a fost propus, în Japonia, pentru un mare premiu literar și s-a vândut în mii de exemplare. IA Copilot ne informează că „romanul a fost creat de un program de inteligență artificială dezvoltat de cercetători japonezi, în special din cadrul *Sato-Matsuzaki Laboratory* de la Universitatea Nagoya, ca parte a proiectului *Kimagure Artificial Intelligence Writer*. AI-ul a fost antrenat de peste 1.000 de povestiri și eseuri despre scriere ale autorului Hoshi Shinichi. Oamenii au pregătit structura, au segmentat textele existente și au oferit parametri; AI-ul a generat efectiv textul final. Lucrarea a trecut prima rundă a premiului literar japonez *Hoshi Shinichi Award*, fiind una dintre primele opere AI luate în considerare într-o competiție literară”.

Jurnalista Alexandra Alter, care prezintă în mod curent cărți și edituri pentru *The New York Times*, semnează în data de 8 februarie 2026, articolul *Romance Makes Way for Chatbots to Write Its Stories*, din care aflăm că scriitoarea Coral Hart (numele este un pseudonim), care locuiește în Cape Town, Africa de Sud, a scris în anul 2025 mai bine de 200 de romane de dragoste cu ajutorul inteligenței artificiale Claude, pe care le-a publicat și vândut, în aproximativ 50.000 de exemplare, pe site-ul Amazon, realizând un venit de câteva sute de mii de dolari. Autoarea declară că, folosind IA, poate scrie un roman în 45 de minute. Exemplele de literatură generată de IA sunt, desigur, numeroase.

1. Credeți în capacitatea IA de a genera romane, povestiri, piese de teatru și mai ales poezii? Ce calitate și ce caracteristici au creațiile digitale sau algoritmice produse de IA, în comparație cu literatura produsă de către scriitori?

2. Ați citit sau ați scris literatură cu ajutorul IA? Sunteți mulțumit de valoarea operelor rezultate?

3. Ce autori români care folosesc în creația lor IA ați citit sau cunoașteți? Cum evaluați literatura lor?

4. Poate fi folosit IA-ul în critica, istoria sau teoria literară? Sunt de încredere (corecte) evaluările operelor literare făcute de inteligența artificială?

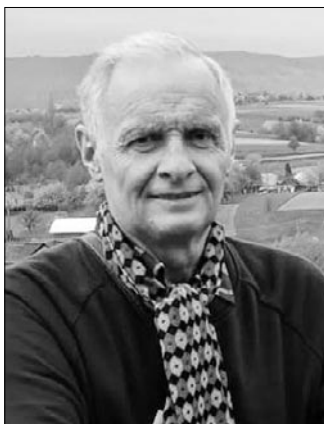
5. Cunoașteți critici care au analizat și recenzat opera scriitorilor români care și-au creat textele folosind IA? Cum evaluați critica lor? Cunoașteți teoreticieni români care s-au preocupat teoretic de poezia digitală generată de IA? La ce rezultate au ajuns?

6. Cum este receptată de către marele public român sau occidental literatura fabricată de IA față de literatura creată de către scriitori? Este literatura fabricată de IA dificilă, este accesibilă, este preferată și citită mai mult? Este considerată mai valoroasă?

7. Care credeți că va fi viitorul literaturii generate de IA? Va exista în paralel cu literatura umană, sau o va înlocui pe aceasta? Vom fi întrecuți, artistic, de creațiile artificiale? Se va putea constitui un canon literar (o listă canonică) în care să fie cuprinse *atât* opere create de către scriitori, *cât* și opere generate de IA?

Virgil DIACONU

**CONSTANTIN
SEVERIN**

„INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ SE APROPIE DE NIVELUL POEȚILOR AUTENTICI”

„Creația literară asistată de IA ridică dileme etice care complică integrarea sa în literatura universală”

1. Creația literar-artistică se va afla în epicentrul noii revoluții provocate de proliferarea și perfecționarea platformelor de inteligență artificială. Schimbările vor fi rapide și tectonice; față de acum doi ani traducerile realizate cu IA au devenit atât de performante încât multe edituri din lumea întreagă au renunțat la serviciile traducătorilor. Voi da doar un exemplu din laboratorul meu de creație. În urmă cu câteva luni, varianta în engleză a romanului „Orașul somnambulilor” a fost acceptată de către o editură din Coreea de Sud. În câteva minute, manuscrisul a fost tradus cu IA în limba coreeană, fiind revizuit de un redactor, care mi-a spus că peste 95% din text nu avea niciun cusur, iar în luna iunie romanul va fi publicat, cu un prim tiraj de 3000 de exemplare. Nici la creația literară propriu-zisă lucrurile nu au stat pe loc, Elon Musk declarând recent că până la sfârșitul anului 2026 platformele de IA vor scrie mai bine decât scriitorii adevărați.

Avansurile recente în IA au provocat o reevaluare a criteriilor tradiționale prin care valorificăm literatura, introducând noi dimensiuni care subminează sau extind definițiile teoreticienilor. Dezbaterile actuale, precum cea din „The New York Times” („Literature Under the Spell of A.I.”), discută cum scriitorii folosesc IA, dar ridică întrebări despre autenticitatea operelor generate. De exemplu, romanul „Death of an Author” de Stephen Marche, generat în mare parte de un chatbot, este descris ca „primul roman I.A. pe jumătate citibil”, sugerând că, deși tehnologia poate produce texte coerente, calitatea artistică poate fi insuficientă pentru a fi considerată o capodoperă. Se pare însă că de anul viitor lucrurile se vor inversa și cei mai mulți scriitori nu vor putea atinge nivelul valoric al unei platforme IA renumite, precum Claude sau Grok. Un articol din „The National” („How AI will deepen the divide between literary masterpieces and cheap reads”) sugerează că IA ar putea adânci decalajul dintre capodoperele literare și lecturile ieftine, indicând

faptul că tehnologia ar putea face mai dificilă distincția între operele de calitate și conținutul produs în masă. Acest lucru se aliniază cu ideea că democratizarea creației prin IA permite oricui să genereze texte, diluând noțiunea de „geniu creator” pe care teoriile tradiționale o consideră centrală. De exemplu, platforme precum AI Dungeon sau NovelAI permit utilizatorilor să creeze povești interactive, unde IA joacă un rol activ, făcând din procesul de creare unul colaborativ între om și mașină, ceea ce sugerează că viitoarele capodopere ar putea fi „colaborative”. Supraabundența de conținut generat de IA, așa cum menționează „Analytics Vidhya” („The Evolution of AI-Generated Poetry and Literature”), face din identificarea adevăratelor capodopere o provocare. Cu milioane de texte generate zilnic, canonul literar riscă să fie inundat cu opere de calitate variabilă, făcând dificilă distincția între ceea ce este cu adevărat valoros și ceea ce este efemer. Acest aspect este agravat de criteriile algoritmice, care pot privilegia popularitatea sau viabilitatea peste meritul artistic, modificând modul în care operele sunt selectate pentru canon, conform „Medium” („How AI is Shaping the Future of Literature in 2024”). Hibridizarea formelor literare, cum ar fi narațiunile interactive sau poezia generativă, ridică întrebări despre ceea ce constituie o capodoperă în aceste noi contexte. De exemplu, opere precum „Galatea” de Emily Short, unde cititorul devine co-narator, sau instalații digitale precum „The Infinite Library” de Daniel Howe și Aya Karpinska, sugerează că operele viitorului ar putea fi „efemere” sau „algoritmice”, adaptându-se la era digitală prin natura lor dinamică și interactivă. Un articol din „Aeon Essays” („How AI is revolutionising the role of the literary critic”), argumentează că teoriile literare care nu îmbrățișează IA riscă să devină învechite, indicând că definițiile tradiționale ale capodoperelor trebuie să se adapteze la aceste noi realități tehnologice.

Creația literară asistată de IA ridică dileme etice care complică integrarea sa în literatura universală și amplifică inegalitățile literare globale, punând sub semnul întrebării conceptul de capodoperă. „Autoratul” este o problemă centrală: în „AI Dungeon”, narațiunile rezultă din colaborarea om-mașină, făcând dificilă atribuirea unui autor unic. „Stereotipurile culturale” reprezintă o altă provocare: algoritmii, antrenați pe date cu biasuri, pot reproduce clișee, afectând integritatea literaturii universale.

Industria editorială globală agravează inegalitățile, favorizând autorii comerciali în detrimentul vocilor din culturi marginale. Autori români precum George Bacovia, Liviu Rebreanu și Lucian Blaga, cu opere de valoare universală, au fost marginalizați din cauza lipsei traducerilor timpurii. Bacovia ar fi putut influența modernismul european, Rebreanu rivalizează cu Hardy, iar Blaga dialoghează cu Rilke. Această pierdere se extinde și la alte culturi: epopeea „Sundiata” din Mali, comparabilă cu „Iliada”, a fost ignorată din cauza eurocentrismului; romanul „Season of Migration to the North” al sudanezului Tayeb Salih explorează

Ancheta *Cafenelei literare*

postcolonialismul cu profunzimea lui Conrad, dar rămâne subapreciat; poezia „Mapuche” a lui Elicura Chihuailaf din Chile, o meditație asupra colonialismului, lipsește din canonul global; iar romanul „The Ten Thousand Things” al filipinezului Jose Garcia Villa, asemănător cu opera lui Joyce, a fost eclipsat de centrele literare dominante.

2. Până în prezent nu am citit literatură scrisă cu IA, nici nu mă prea interesează, dar anul trecut am fost curios să scriu împreună cu platforma Claude o poezie, iar în ianuarie 2026 am făcut primul meu experiment mai complex în poezie cu AI, volumul „Exerciții de Răbdare”. Nu am dorit să public poemele, am renunțat la ele. Sunt oricum sub nivelul meu, însă nu vor trece prea multe luni și AI mă va depăși cu mult... De aceea, ca să nu planeze suspiciuni asupra creației mele de până acum am decis să renunț să mai scriu poezie, deoarece *sunt sigur că mulți poeți vor colabora cu AI și cred că majoritatea vor fabrica texte cu mult peste nivelul unui scriitor actual valoros...*

În 24 mai 2025 am scris primul meu poem cu ajutorul Claude AI, pe care îl puteți găsi mai jos, dar și pe profilul meu de Facebook, cu un PS pe care mulți au neglijat probabil să-l citească, printre ei numărându-se și traducătoarea de limba portugheză Lavinia Vrajitoru, căreia i-a plăcut mult, apoi l-a tradus și l-a publicat în revista „Poezia” din Iași. Pe rețelele sociale a avut aprecieri la fel de multe ca un poem scris de mine în perioada în care eram un analfabet IA.

Cântul mierlei în orașul meu (pentru Suceava interioară)

De câte ori aud mierla,
mi se topește pieptul de lut,
și în locul inimii
se aprinde o constelație tăcută.
Ea nu cântă — ci revarsă spații,
trilurile ei sunt spirale de foc,
coduri vechi de lumină,
transmise prin oasele aerului.
Suceava nu mai e o geografie,
ci un palimpsest al cosmosului interior,
unde mierla urcă pe axa lumii
și deschide cu ciocul ei portocaliu
centrul sonor al creației.
Am auzit-o în parc,
printre castani care își aminteau
de imperii scufundate.
Am ascultat-o pe dealuri,
unde timpul e doar un ecou
al pașilor angelici.
Cântul ei vine dintr-o galaxie pierdută,
e o harfă a melancoliei siderale,
o rugă trimisă de civilizații dispărute
către surșul uitat al unui zeu.
În fiecare tril,
universul respiră prin mine.

Și nu mai sunt om,
ci o sferă de sunet
care levitează
pe orbita tăcerii.
Mierla cântă
și Suceava devine un templu.
O spirală sacră
în care Dumnezeu,
uitând că e singur,
se preface, pentru o clipă,
în pasăre.

CONSTANTIN SEVERIN&AI

PS.

Cred că voi renunța să mai scriu poezie, remarc că *inteligenta artificială se apropie de nivelul poezilor autentici și nu vom mai putea să știm cine este poet și cine este partener AI. Paternitatea unei scrieri, drepturile de autor, originalitatea, inspirația, vor fi doar iluzii.*

Era digitală aduce transformări dramatice, redefinind literatura prin inteligența artificială (IA). Acest fenomen ridică întrebări fundamentale: poate creația IA să fie integrată în patrimoniul literar universal? Poate conceptul de capodoperă să supraviețuiască într-o lume dominată de algoritmi? Era digitală a revoluționat producția, distribuția și consumul literaturii. Digitalizarea bibliotecilor, traducerile automate și platformele precum Goodreads sau Amazon au democratizat accesul la texte, dar au fragmentat canonul tradițional, valoarea operelor fiind dictată de algoritmi și preferințe individuale. Autorul uman nu mai este unic, responsabilitatea creației fiind împărțită între oameni, rețele neurale și sisteme generative, generând texte cu identități multiple. În „AI Dungeon” (Nick Walton, 2019), IA (GPT-2/3) produce narațiuni interactive, jucătorii fiind co-autori, cu peste 1,5 milioane de utilizatori până în 2020 (Wikipedia, „AI Dungeon”). „NovelAI”, o platformă de scriere colaborativă lansată în 2021, permite utilizatorilor să creeze romane sau povestiri, IA ajustând stilul narativ (ex. fantasy, realism) în funcție de inputurile utilizatorului, rezultând texte hibride om-mașină. „This House of Words” de Allison Parrish, o colecție de poezii generate algoritmic din texte arhivate, combină intervenția umană (selectarea datelor) cu procesarea IA, creând opere cu autorat difuz. Aceste exemple ilustrează dizolvarea autoratului tradițional, provocând noțiunea de geniu creator și ridicând întrebări despre autenticitatea operelor în noua literatură universală.

Literatura transcende pagina scrisă, contopindu-se cu realitatea augmentată, ficțiunea interactivă și instalațiile digitale, toate acestea fiind descrise de mine în eseul despre postliteratură, publicat în anul 2003 în revista TRANS din Viena. „The Readers” de Rafael Lozano-Hemmer combină texte generate de utilizatori cu proiecții vizuale, iar „Galatea” de Emily Short transformă cititorul în co-narator. „Queers in Love at the End of the

Ancheta *Cafenelei literare*

World” de Anna Anthropy (2013), o operă de ficțiune interactivă, plasează cititorul într-o poveste de dragoste apocaliptică, unde alegerile rapide modelează fluxul narativ în doar 10 secunde, fuzionând textul cu urgența jocului. „The Infinite Library” de Daniel Howe și Aya Karpinska, o instalație digitală, generează cărți virtuale infinite prin recombinarea fragmentelor textuale, invitând utilizatorii să exploreze narațiuni multisenzoriale. Aceste opere ilustrează natura hibridă a postliteraturii, în care cititorul devine co-creator, iar literatura dialoghează cu alte medii, redefinind experiența estetică în literatura universală.

3. Nu am citit Autori IA și nici nu simt nevoia să-i citesc, prefer să recitesc capodoperele literaturii universale.

Literatura universală a fost dintotdeauna un spațiu al dialogului intercultural, un ansamblu de opere care transcend granițele naționale și temporale, dobândind valoare globală. Adrian Marino definește literatura universală ca un proces dinamic, alimentat de comparatism și interacțiunea între tradiții literare („Comparatism și teoria literaturii”). Northrop Frye subliniază dimensiunea sa arhetipală, în timp ce David Damrosch o vede ca pe o circulație globală a textelor, capabile să „funcționeze” în contexte culturale diverse („What Is World Literature?”). Aceste perspective converg asupra ideii că literatura universală este un construct fluid, deschis reinterpretării.

Există însă și lucruri benefice oferite de revoluția IA. Traducerile automate amplifică accesul la literaturi marginale, deși riscă uneori să omogenizeze vocile culturale. De exemplu, traducerea automată a poemului „Mapuche” al lui Elicura Chihuailaf poate pierde nuanțe cosmologice, reducând profunzimea culturală. IA promite o literatură mai incluzivă prin traduceri și analize, dar riscă să perpetueze dominația comercială. O platformă online care să reunească capodoperele, folosind IA pentru digitalizare și traducere, ar putea corecta aceste inechități, incluzând opere canonice și marginalizate. Pentru a amplifica acest demers, una dintre primele zece universități ale lumii – precum Harvard, Oxford sau Stanford – ar putea iniția un proiect de identificare a capodoperelor marginalizate. Folosind IA pentru a scana arhive și a traduce texte din limbi indigene sau dialecte, o grupare internațională de experți ar putea reda demnitatea culturală a comunităților periferice, îmbogățind canonul global.

Capodopera încă mai rămâne relevantă, adaptându-se la colaborarea om-mașină și diversitatea culturală. Prin tehnologie responsabilă și inițiative academice, literatura universală poate deveni și un spațiu al vocilor uitate, celebrând experiența umană în toată complexitatea sa.

4. Cred că IA poate fi folosită cu mai mult succes în critica, istoria sau teoria literară, iar evaluările pot fi uneori mai bune și mai corecte, deoarece dispăre

caracterul subiectiv al analizelor realizate. Mi-ar plăcea să mi se acorde la o revistă literară o rubrică de critică de întâmpinare, cred că ar rezulta texte bune, interesante și incisive, care nu ar mai ține cont de prietenii și găștile literare.

5. Nu, nu cunosc, dar dacă ei există e posibil ca unii dintre ei să ascundă colaborarea cu IA.

6. Literatura fabricată de IA ar putea deveni într-un an-doi la fel de valoroasă și de succes precum literatura creată de către scriitori. Problema este de etică: vor recunoaște acei scriitori că poemele lor sunt create cu ajutorul IA?

Dezbaterile despre drepturile de autor și responsabilitatea pentru textele IA sunt cruciale. Dacă o rețea neuronală generează un roman, cine deține drepturile – dezvoltatorul IA, utilizatorul sau nimeni? Cazuri precum utilizarea datelor de antrenament din opere protejate (ex. controversile din jurul OpenAI) ridică întrebări despre furtul intelectual. Creatorii datelor de antrenament – scriitori, jurnaliști, utilizatori online – sunt rar recompensați, deși munca lor este esențială. De exemplu, seturile de date precum Common Crawl includ texte extrase fără consimțământ, creând dileme etice. Responsabilitatea pentru conținutul problematic (ex. stereotipuri generate de IA) este, de asemenea, neclară: dezvoltatorii, utilizatorii sau algoritmul poartă vina? Aceste provocări cer cadre juridice noi, cum ar fi licențe specifice pentru conținutul IA și mecanisme de remunerare pentru creatorii datelor. În literatura universală, aceste dileme afectează integritatea canonului, cerând o reevaluare a autenticității.

Atribuirea autoratului este neclară în operele create prin colaborarea om-IA, cum ar fi cele generate de aplicații precum AI Dungeon sau NovelAI, ceea ce complică protecția drepturilor de autor. Este necesară dezvoltarea unei legislații care să recunoască operele generate de IA ca o categorie distinctă. Acest cadru ar putea stabili că drepturile de autor sunt împărțite între utilizator (care oferă inputul creativ), dezvoltatorii IA și, eventual, creatorii datelor de antrenament. Un model similar există în legislația pentru software-ul open-source, unde contribuțiile multiple sunt recunoscute. Implementarea licențelor de tip „Creative Commons”, personalizate pentru conținutul generat de IA, ar permite utilizarea și distribuția operelor cu atribuire clară. De exemplu, o licență ar putea specifica „operă generată de IA cu contribuție umană”, clarificând rolurile implicate.

7. Nu pot să-i evaluez, fiindcă ori nu i-am citit eu, ori încă nu au apărut pe piața editorială.

8. Da, pe termen mediu și scurt vom fi întrecuți de platformele IA, iar noțiunea de geniu va deveni irelevantă. Viitorul literaturii universale ar putea include capodopere colaborative, efemere sau algoritmice, reflectând complexitatea/haosul experienței umane în era digitală.

**IONEL
BOTA**

1. „Povestea” asta, a creativității noastre, ține de combustii speciale. Mai cu seamă acelea prin care o literatură, propusă de scriitori veritabili, talente oferindu-și contemporanilor propriile opere și o evoluție axiologică identitară, indivizi dăruiți de la naștere cu har, fiecare, așadar, un suflet postromantic, un reflexiv-confesiv, rațional și absolut în convingerea că arta scrisului poate însemna marele decident cultural-spiritual din cotidianul nostru. Iar dacă la început a fost Cuvântul, dacă Dumnezeu a zis să fie Lumină și dacă Dumnezeu a făcut lumea, atunci omului - creația lui Dumnezeu -, și numai omului îi este îngăduit, în *durata* eternității, să porceadă constant, în etape corespunzând cu vârstele umanității, la reiterarea actului creator/creativ prin scris.

2. Nu văd alt „traficant” de glorie culturală/literară decât omul scrisului autentic, omul cu har, ziceam mai sus. Să ne gândim la întrebarea lui Panofsky: poate fi poezia o cale de inovație într-o posibilă metodă iconologică? Atunci, permutând sensul interogației, ne poate răspunde AI, altfel decât „fabulând” tehnologic-computațional, că se poate oferi în exclusivitate drept negociator al morții creierului omului, brusc evacuat de toată informația culturală? Fiți siguri, AI nu va răspunde și aceia care, prin IA au reluat, de la vremea goticului medieval încoace, praxisul ideii

**MARIUS
IANUȘ**

(satanică) de a conduce și dirija creierul omului lui Dumnezeu, vor căuta să multiplice tipologia denunțătorului de omologie socială, acela care, fără pic de talent literar și cu minimă informație culturală, vrea podiumul gloriei ieftine numai pentru sine.

3. N-am știre de autori români care folosesc în creația lor IA. Dețin doar opinii de prieteni care, furioși pe oameni și instituții ce promovează non-talentul în literatură și arte, mimează că ar vrea să-și facă un „sprijin” din IA pentru a demola impostura. Eu nu evaluez decât ceea ce eul scrutător comite. Hai să ne mai întrebăm: este doar negrul singura miză estetică într-o cultură în derulare seculară?

4. Parțial, deja am răspuns mai sus. Numai că nu există un anume *ordo amoris* în obiceiurile omului de a fi cât mai perfect. Când omul își spune, ceea ce e un fapt esențial, că el nu e perfect ci doar perfectibil, chiar și obsesia supraviețuirii prin cultură (desigur, originală) obliterează anodinel vițiilor noastre și extrage omenescul din uriașa criză a manipulărilor ideologice de astăzi.

5. Deocamdată numărul prietenilor mei e cam același. Ar scădea brusc dacă aș ajunge să aflu că există astfel de critici și teoreticieni, antamând și re-antamând *principiul* morții la purtător.

6. Nu există decât (să sperăm) experimental o „literatură” a IA. Nici măcar conceptul literaturii nu s-ar mai potrivi denominativ. Literatura este divinație, artificializările, pe orice cale de pretinsă „inovație”, în cazul textului literar, omoară treptat până și ideea de Lume.

7. Eu cred că pentru literatura IA nu există nici un viitor, nici un paralelism nu se va produce, nici capriciile falsetelor „canonizării” nu vor izbândi. Dumnezeu cel bun și drept nu a creat Omul doar spre a-i oferi statutul marginal în această lume.

Nu era nevoie de IA ca să se scrie poezie de doi bani

99% din poezia care se scrie în lume pare scrisă de IA, pentru că 99% din autorii de versuri din lume sunt doar imitatori ai poeziei.

Așadar, nu era nevoie de IA ca să se scrie poezie de doi bani. Din păcate, noi am ajuns în acel punct de necitare în care nu mai există oameni care să distingă acel procent de poezie valoroasă din avalanșa de imitații literare.

Criticii de azi sunt și ei niște imitatori ai criticii literare. Nu era nevoie de IA ca să fim atât de proști. Din păcate, această prostire generală a lumii e subvenționată de oameni interesați în a controla oamenii și a prospera de pe urma lor. Doar Domnul Hristos și Biserica Sa ne mai pot salva. Pace și bucurie să aveți.

„A pretinde să schimbi istoria este un proiect totalitar”
(Jean Sévillia)

PENTRU O ISTORIE POLITICĂ A LITERATURII ROMÂNE POSTBELICE (VI)

Pornind de la aceste premise, Ion Simuț pune în discuție amintita „tetradă” / „cele patru literaturi” (oportunistă, evazionistă, subversivă și disidentă, înglobând și literatura exilului), conjugând astfel politicul și esteticul, de la conformismul rușinos și oportunismul endemic la indecizia evazionistilor (ispitiți de dezimplicare, „vidând” ideologic literatura), de la „politizarea discretă” a duplicitarilor la violentul mesaj contestatar al opozanților. Operează apoi o „distincție categorică” între *comanda socială*, ca principiu sociologic al oricărei epoci literare și *comanda politico-ideologică*, cu fine comentarii asupra unui bătătorit conceptual, în vogă încă, fără a fi și o noțiune utilizabilă, deși impusă în uzul general: *rezistența prin cultură*. O rezervație, să concedem, „onorabilă”, prin acest estetism retractil, autonomist, nepresupunând ofensivitate și angajare. Chiar Monica Lovinescu, îmbrățișând războinic *est-etica*, acuza lovinescianul principiu autonomist ca fiind un concept „leneș”, adorând gratuitatea estetică. Parantetic, să notăm că noul val critic, propunând o discuție „fără menajamente ideologice” (cf. Alex Goldiș), nu se împacă cu ideea, considerând, nu fără temei, că Eugen Lovinescu a fost folosit (abuziv) în „lupte tactice”; încât în opera sa (de sociolog amator), recitită și recontextualizată azi, el face mai degrabă figura unui „avocat al interdependențelor”, demonstra Teodora Dumitru, sesizând „licența modernistă” a criticului și „direcționismul” său în numele proiectului liberal, optimist și civilizator. Ceea ce e de reținut din această interminabilă gâlceavă vizează laudabila demnitate scriitoricească (rarissimă), încât Ion Simuț sugerează, culegând exemple luminoase, dintr-o „lume morală paralelă”, o Antologie a demnității, contrapusă celei întocmite de V. Ierunca (*Antologia rușinii*). El face observația esențială că, în demersul său, va fi vorba de *atitudinea literaturii / literaților* față de puterea politică, într-o societatea închisă, exasperantă, evitând sau nu „impactul ideologic”. Să mai semnalăm, în treacăt, că îl repune în drepturi pe M. Nițescu, semnatarul unei *prime* Istoriei politice (e drept, fragmentară), invocând o mitologie a comunismului, datornic rămânând L. Boia.

În secvența rezervată Instituțiilor politice, ca „instituții ale suspiciunii” (Partidul unic, Securitatea, Cenzura), notează că prin „evantaiul larg” de preocupări, prin documentele arhivate (manipulate sau folosite profesionist), se scrie „o nouă Istorie literară”. Dosarul „enorm” al lui Preda, cazul Țepeneag, cel care „și-a făcut de cap în Țara românească” (stenogramă, 1970), inflexibilul Buzura, cu cei 56 de turnători zeloși, supravegherea celor care erau un „pericol ideologic”, îndeosebi subversivii și disidenții etc., denotă vigilența organelor, de multe ori derizorie, culegând informații anecdotice, inutile. Cum „niciun text nu este inocent”, era firesc ca Simuț să insiste asupra fenomenului cenzurii, devenit – prin folclorizare – o metanarațiune eroică. Și Liviu Malița, încercând să ne convingă că ar fi existat o „literatură eretică”, publicată, totuși,

oferea o abordare sistemică, acoperind intervalul 1949-1977, subliniind că, în pofida unor criterii fluctuante (prohibitive / orientative), baza doctrinară inflexibilă asigura coerența mecanismelor instituționale. Au fost, așadar, cazuri particulare și lectori specializați, edituri cu variabile cote de încredere, consecințe benefice (amintind aici, pe urmele lui Lev Lossef, de „efectul de zgomot” și ecoul publicitar al „interzișilor”), dar și intervenții castratoare, inclusiv autocenzura sau anihilante (cenzura posteditorială), îndreptățind sintagma *liberalismului controlat* despre care pomenea Anneli Ute Gabanyi, e drept restrânsă, inexplicabil, la intervalul 1960-1965.

În fine, decupând *seria politică*, Ion Simuț recomandă, ca soluție onestă, „tratarea separată a celor patru tipuri de literatură”, observând că istoriile postcălinesciene ignoră *diferențierea*, prin stil și vocație morală, a discursurilor literare postbelice. Sub umbrela „literaturii în totalitarism” (cf. Ana Selejan) sau a izolării sanitare a „literaturii bune” (cf. Mircea Popa), aceste serii – „incompatibile și incongruente” – sunt tratate, de regulă, de-a valma. Marea problemă e că literaturile sunt „amestecate”, va recunoaște însuși Simuț, și că unii autori s-au manifestat, succesiv sau concomitent, în mai multe „literaturi”, subminând ipoteticul lor paralelism. Iată, evoluția „ofensivă” a poeziei lui Mircea Dinescu ilustrează convingător acest traseu (pe ruta evazionism-subversivitate-disidență), caz invocat chiar de exeget, cu observația că, îndatorată unor conjuncturi și interferențe, poezia sa, din păcate, este în suferință (declinul, recunoscut de pricepători, fiind mascat de zarva publicitară).

Certamente, raporturile literaturii cu puterea politică au fost tensionate, cu reacții fluctuante, căutând, printre anomalii deopotrivă politice și literare, modalități de salvare. Ar fi un gest ipocrit a nu recunoaște *coabitarea* lor, însăși autonomia esteticului, invocată obsesiv-strategic, fiind o reacție politică. Așa fiind, ideea lui Ion Simuț, nota Mihai Zamfir, prefigurează / anunță „cadrul în care vor trebui să se miște viitoarele sinteze”. Iar chestionarea *tetradelor*, fără a coborî în specioase analize de text era chiar miza aceluia volum.

Bineînțeles, nu putea lipsi din acest evantai problematic *chestiunea canonului* și, implicit, a revizuirilor, de „interes neslăbit”, după G. Dimisianu, surdinizată în anii din urmă, după I. Simuț și revitalizată recent. Autorul „literaturilor” mizează răspicat pe canonul estetic al neomodernismului, contestat cu înverșunare de postmoderniști; deși anticanonic prin definiție, nădăjduiau în schimbarea lui. El, evident, nu este „opera” dictaturii postbelice, ci al echipei de critici care, după hiatusul proletcultist, a pus umărul la restaurația esteticului. Din nou, Simuț intervine corectiv, blamând o confuzie cu viață lungă: *schimbările în canon* (erodări,

infiltrări frauduloase, căderi în rang, uzura morală, substituții, posibile rocade etc., simplificând „lista canonicilor”) nu înseamnă și *schimbarea de canon*, ajustat spiritului epocii. Fiindcă, o spunea încă E. Lovinescu, la 1915, „simțul relativității omenеști” ne obligă să ținem seama de legătura literaturii cu „vremea” ei, impunând necesarele revizuirii, ca metabolism cultural normal. Prin *relectură* (cf. Matei Călinescu), prin *revizitare* (cf. Mircea Martin) se iscă „turbulențe” în canon, acesta fiind „un precipitat al revizuirilor”. Simuț se amuză contemplând opintirile unor confrăți întru lărgirea canonului. El, ca „pesimist decent”, nu ezită a reconfirma o mai veche și înflăcărată *Declarație de dragoste pentru generația '60*, generație prin care, ne asigura Alex Goldiș, *realismul socialist*, după 1965, „devine istorie”. Strâns organizat, sub o armătură ideatică cu solide, de neocolit, contribuții personale, volumul lui Ion Simuț, este o Istorie literară care ține cont tocmai de Istorie; sau, mai potrivit zis, o *metaistorie*, cum scria Cosmin Borza, autorul, cu „disponibilitate combativă”, fiind, se știe, *protagonistul* multor dezbateri majore, litigioase, culminând, deloc elegiac, cu discuția despre soarta revistelor literare, stârnind o furtună de reproșuri.

Cert, Ion Simuț lucrează „în plan mare” și specialitatea lui sunt sintezele, scria concluziv N. Manolescu, în *Istoria critică*. E drept, înainte de a fi hingherit pentru un articol buclucaș. Cu ochi sociologic, reconstituind contextele și redistribuind accentele, criticul orădean ne-a oferit, prin *Literaturile române postbelice*, un titlu de referință, șocant și ademenitor. O carte care ar fi trebuit să provoace dezbateri și polemici. Dedicată „literaturilor române postbelice”, ea rămâne o solidă contribuție, vizând, după vorba călinesciană, *spiritul integral al unei literaturi*. Încă la debut, oferind „o suită de fragmente critice”, Simuț știa prea bine și o spunea răspicat: „critica literară nu se poate lipsi în analiză de circumscrierile istorice” (Simuț 1982 : 202). Care înseamnă altceva decât vechile istorii politice, jubilatив-triumfaliste (*politizate*, de fapt), Simuț înțelegând politicul ca „sistem ideologic și instituțional de organizare și de exercitare a puterii” (Simuț 2018 : 13). Cerând, așadar, „mai multă istorie în istoria literară”, subliniind că *istoria internă a literaturii nu ajunge*.

Pornind de la Georg Lukács, **C. Rogozanu** își propune o „repolitizare” a studiului literaturii: adică o reevaluare a esteticului din punct de vedere materialist. *Naratorul cel rău* (2024) testa o lectură ideologică a realismului românesc prin trei autori canonici (Rebreanu, Preda, Dumitriu), dezvoltând, ca noutate, „retorica de clasă”. Altfel spus, o relectură din unghiul „naratologiei materialiste”, urmărind realismul în evoluția lui istorică, decondându-l ideologic, migrând dinspre literar spre politic. Și observând, esențial, că schimbarea convențiilor realiste este un efect al unor schimbări politice și sociale, având în vizor cele două modernizări (cea capitalistă, respectiv cea comunistă, văzută de unii ca „dictatură de dezvoltare”). Cum încrâncenata *metanarațiune anticomunistă* a falsificat tabloul, Rogozanu încearcă o „normalizare” a viziunii asupra realismului socialist, neacceptând ideea că ar fi vorba doar de „un eșec ideologico-literar” (Rogozanu 2024 : 5), câtă vreme în paradoxalul deceniu șase au apărut nu doar glorie votabile ci și câteva capodopere (*Moromeții*, *Cronică de familie*, *Groapa*). Polemismul cărții vizează și „reducționismul anticomunist”.

Atras de un alt tip de istorie literară, cercetând cu pedanterie, mereu laborios și acribios, culisele, genealogiile și etimologiile, **Ștefan Ion Ghilimescu**, neprețuit pe cât ar merita, repune în drepturi, prin „operațiuni de stampare” nume uitare sau ignorate, devoalând (și) viața intimă a protagoniștilor (vezi, de pildă, *Cabinetul de stampe*, 2021); dar, mai cu seamă, ia în vizor slujbașii regimului roșu (v. *Scriitorul român. De la doctrina și omagiile de partid la Premiul Nobel*, 2023), oferind mărturii prețioase despre „literatura stalinistă” (abundentă), virajul sadovenian, „metamorfoza purpurie” a lui G. Călinescu și atâtea alte cazuri dramatice, sub prigoană ideologică și „zăbală”, plătind un greu tribut propagandistic.

ADRIAN DINU RACHIERU

HORIA BĂDESCU

Cenușile Ilionului

Așa vă zic:
Mincinoasă e apa,
mincinos vântul,
țărâna,
mincinos e cuvântul!
Înșelăciune e numele timpului.
Cine spune că toate s-au întrupat
după curgerea lui
n-are loc la ospețele zeilor,
tărâm lunecos și viclean
precum nunțile șerpilor.
Nici tu, istețul, măritul,
măsluitorul de vorbe din care nasc
moartea și spaima!
Ce glorie să rătăcești departe de tine,
printre vedenii și oglinzi
mincinoase?
Ce glorie s-atingi doar ce se
destramă?
Ce câștig să viețuiești
în uitare
și nimeni să nu te strige pe nume
și dintre toți după care jinduit-ai
în margini de zări
să poarte în ochi chipul tău
doar un câine bătrân
și-un servitor cu privirile duse?
O, Telemach, copil al postumității,
și tu, vestala răbdării, Penelopa,
cu frumusețea și viața țesute
în pânza mereu destrămată a zilelor!
Niciun pat nu m-așteaptă;
cu tâlharii s-a-nhăitat
nesățioasa Calipso
și lacrima zorilor, Nausica
mă plânge cu hoinarii întorși
din cenușile Ilionului.
Zadarnic coborât-am în Hades!
Nimic nu-i acolo
în afară de mântuirile false
care-au bătuit somnul năuc
al troeinilor!
Ce-i iubiți zac amestecați cu gloria
și nisipul fără de grai de pe plajele
Asiei Minor.
Zadarnic am crezut în tihna Ithacăi!
Zadarnic pe țărmul ei
mi-am dat întâlnire cu mine.
Sufletul meu e doar o haină muiață-n
durere și ură,
cum să mă recunoască ai mei
când duhnesc doar a sânge
și-a moarte?
Cum să mai rămân aici
când umbra mi s-a scurs deja
în pământ?
Înelit în straiul sărac
al memoriei,
pe puntea unei corăbii străine
aștept
vântul izbăvitor al plecării.
Am jurat să plătesc cu poveștile mele.
Mă cheamă Homer
și sunt orb,
dar ei nu știu asta!

Generația '60 – generația socialismului. Proza (2)

Cel mai important prozator al generației '60 este Dumitru Radu Popescu. A fost prolific, excelând în proză și dramaturgie. A avut numeroase funcții primite de la Partid. În numărul trecut al „Cafenelei literare” am prezentat câteva fragmente din presă ori dintr-un „Omagiu” dedicat lui Nicolae Ceaușescu. Vom continua cu alte fragmente. Autorul a fost abil. În cărțile sale și-a demonstrat libertatea de creație, dar, în schimb, în presa națională, l-a cântat pe Ceaușescu.

D.R.P., un Popescu-„Dumnezeu” secund

Cum am mai menționat, istoria literară se scrie fără ură și părtinire. În ce ne privește, comentăm „petele negre” din biografia unui scriitor, pentru că, altfel, la plus pozitiv s-a tot scris de-a lungul deceniilor. E trist că, după 1990, cei care erau în viață nu și-au pus cenușa în cap.

„<<Ceaușescu – Pace>>, scandează mii de oameni la mitinguri și în adunări publice, exprimându-și încrederea că președintele României face și va face în viitor totul ca între granițele inalienabile ale țării noastre să domnească o pace plină de roade. Grija față de prezentul și de viitorul României înseamnă elaborarea unor planuri de creștere și dezvoltare a bunăstării, asigurarea și garantarea îndeplinirii adevăratelor drepturi și libertăți fundamentale ale ființei umane, dreptul la muncă, dreptul fiecăruia cetățean al patriei la pace și la existență liberă, deplină egalitate între oameni, accesul liber la învățământ, cultură, știință, posibilitatea participării directe a oamenilor, fără deosebire de naționalitate, la conducerea întregii societăți” („Ceaușescu – Pace”, în „Scânteia”, 26 ianuarie 1984). De ziua Tovarășului.

Textul semnat de D.R. Popescu și publicat în „Scânteia” este un exemplu reprezentativ de discurs propagandistic din perioada regimului lui Nicolae Ceaușescu. Comentariul critic trebuie să pornească tocmai de la tensiunea dintre limbajul idealizat al textului și realitatea istorică a epocii.

În primul rând, se observă caracterul encomiastic al discursului. Sintagma „Ceaușescu – Pace” funcționează ca un slogan menit să creeze o asociere directă între lider și o valoare universal pozitivă. Această tehnică de personalizare a unei idei abstracte (pacea) este specifică propagandei, deoarece reduce complexitatea politică la figura conducătorului, sugerând că stabilitatea și bunăstarea depind exclusiv de acesta. Mulțimea („mii de oameni”) este invocată nu ca individualitate, ci ca masă unanimă, ceea ce sugerează consensul total – o altă trăsătură tipică discursului ideologic.

În al doilea rând, textul operează cu un limbaj abstract și hiperbolic: „granițe inalienabile”, „pace plină de roade”, „adevăratele drepturi și libertăți fundamentale”. Aceste formule nu sunt susținute de exemple concrete, ci funcționează ca lozinci. Ele creează impresia unei realități ideale, în care drepturile fundamentale (muncă, libertate, egalitate, acces la educație) sunt nu doar garantate, ci deplin realizate. În contextul anului 1984 – marcat de restricții severe, control ideologic și scăderea nivelului de trai – această imagine devine profund contrastantă cu realitatea, ceea ce indică o funcție de mistificare.

Un alt aspect important este utilizarea enumerării cumulative. Drepturile și realizările sunt prezentate într-o succesiune amplă, fără nuanțări sau limite, ceea ce produce un efect de abundență și totalitate. Această tehnică retorică urmărește să copleșască cititorul și să creeze impresia unui sistem perfect funcțional. În realitate, însă, participarea „directă” a cetățenilor la conducerea societății era strict controlată, iar pluralismul politic lipsea.

De asemenea, textul reflectă ideologia oficială a epocii, în care statul este prezentat ca garant absolut al binelui colectiv.

Individul apare doar ca parte a unei comunități omogene, fără diferențe sau conflicte. Lipsa oricărei note critice sau a oricărei ambiguități confirmă caracterul monologic al discursului, specific regimurilor totalitare.

În concluzie, fragmentul nu poate fi citit ca un text literar autonom, ci ca un document ideologic, marca D.R.P. Valoarea lui constă mai ales în capacitatea de a ilustra mecanismele propagandei: glorificarea liderului, uniformizarea opiniei publice, utilizarea limbajului abstract și ocultarea realității. Din perspectivă critică, textul devine relevant nu prin ceea ce afirmă, ci prin ceea ce ascunde.

Tot de ziua lui Ceaușescu, D.R. Popescu publică în oficiul comunist „Scânteia” un nou text, din care reținem doar următoarele: „În cei peste douăzeci de ani de când partidul a încredințat înalta responsabilitate de secretar general tovarășului Nicolae Ceaușescu, țara noastră a parcurs o etapă istorică de împliniri în toate compartimentele vieții materiale și spirituale. Aceste împliniri sunt legate indisolubil de inițiativele tovarășului Nicolae Ceaușescu, de spiritul revoluționar care-l caracterizează întreaga activitate, de patriotismul, de devotamentul față de idealul comunist, de democratismul muncitoresc și de spiritul novator, profund stimulativ pe care, ca un ctitor de lume nouă, le-a imprimat, prin puterea exemplului personal, întregii societăți românești, asigurând astfel mersul neabătut al României pe calea socialismului” („Epoca de aur”, „Scânteia”, 26 ianuarie 1986).

Fragmentul semnat de D.R. Popescu și publicat în „Scânteia” în 1986 se înscrie clar, și el, în tipologia discursului propagandistic specific regimului lui Nicolae Ceaușescu, fiind un nou exemplu de elogiu oficial construit prin mijloace retorice standardizate.

Un aspect relevant este, fără îndoială, caracterul profund encomiastic al textului. Încă din incipit, se afirmă că întreaga evoluție a țării („o etapă istorică de împliniri în toate compartimentele vieții”) este atribuită direct liderului. Această hiperbolizare elimină orice contribuție colectivă reală și concentrează meritele într-o singură figură, ceea ce reflectă mecanismul cultului personalității. Formula „ctitor de lume nouă” este deosebit de semnificativă, deoarece introduce o dimensiune aproape mitologică, transformând liderul politic într-un creator de destin istoric.

Limbajul este marcat de acumulări elogiocase: „spirit revoluționar”, „patriotism”, „devotament”, „democratism muncitoresc”, „spirit novator”. Această succesiune de substantive abstracte și calificative pozitive produce un efect de saturare retorică. Nu există exemple concrete sau argumente verificabile; în schimb, se creează o aură de perfecțiune morală și politică. În mod evident, textul nu urmărește să informeze, ci să inducă admirație și adeziune.

De asemenea, apare o contradicție implicită între discurs și realitate. Ideea de „democratism muncitoresc” și de „mers neabătut al României pe calea socialismului” sugerează o societate participativă și stabilă, însă contextul istoric al anilor '80 este marcat de autoritarism, lipsuri economice și restrângerea libertăților. Prin urmare, textul funcționează ca o formă de mistificare ideologică, în care realitatea este înlocuită de o imagine idealizată.

Un alt element important este tonul solemn și impersonal. Nu există nuanțe, dubii sau perspective alternative; discursul este monolitic, ceea ce reflectă controlul strict al presei și al discursului public. Utilizarea sintagmei „partidul a încredințat” sugerează, de asemenea, legitimitatea absolută a conducerii, fără a admite posibilitatea contestării.

Concluzionând, fragmentul este mai degrabă un document al epocii decât un text literar propriu-zis. Valoarea sa critică rezidă în evidențierea mecanismelor propagandei: exagerarea meritelor liderului, folosirea limbajului abstract și elogios, eliminarea realității contradictorii și impunerea unei viziuni unice asupra istoriei. Textul devine astfel relevant nu prin autenticitatea afirmațiilor, ci prin funcția sa ideologică. Oare Ceaușescu citea... „Scânteia” și asemenea osanale?!

D.R. Popescu nu o putea neglija nici pe Tovarășa Elena Ceaușescu, doar era Cabinetul nr.2. Iată un fragment dintr-un „Omagiu”: „Suntem în permanență sub presiunea profundelor idei și realizări științifice cu care tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu ne înzestreză capacitatea de a înțelege și parcurge fenomenele cultural-științifice ale contemporaneității și îndeosebi interdependența dintre viață și cunoaștere” (în volumul „Nobil însemn al dăruirii. Omagiu tovarășei Elena Ceaușescu”, Editura Eminescu, 1987; în volumul „Rapsodie pentru alegeri” nu-l regăsim).

Fragmentul lui D.R. Popescu, inclus în volumul omagial dedicat Elenei Ceaușescu, reprezintă un exemplu concentrat de discurs propagandistic din ultimii ani ai regimului condus de Nicolae Ceaușescu. Textul nu urmărește o reflecție autentică asupra culturii sau științei, ci construirea unei imagini mitologizante a unei figuri politice.

Primul element care atrage atenția este formularea emfatică și vagă: „suntem în permanență sub presiunea profundelor idei”. Termenul „presiune” este, în mod paradoxal, utilizat cu valoare pozitivă, sugerând o influență continuă și benefică exercitată de Elena Ceaușescu asupra întregii societăți. Această inversare semantică este tipică limbajului propagandistic, unde sensurile sunt adaptate pentru a susține ideologia dominantă.

De asemenea, textul recurge la o supraîncărcare de titluri („academician doctor inginer”), care nu au rol informativ, ci legitimant. Ele funcționează ca argumente de autoritate, menite să impună respect și să justifice statutul excepțional al personajului. În realitate, aceste calificări au fost intens contestate după 1989, ceea ce accentuează caracterul artificial al elogiilor.

Un alt punct important este abstracțiunea excesivă a discursului. Sintagme precum „fenomenele cultural-științifice ale contemporaneității” sau „interdependența dintre viață și cunoaștere” sunt formulate într-un limbaj aparent sofisticat, dar lipsit de conținut concret. Această strategie creează impresia de profunzime intelectuală, fără a transmite idei clare sau verificabile. Practic, discursul devine un exercițiu de retorică goală.

În plus, textul sugerează o influență totalizatoare: Elena Ceaușescu „ne înzestreză capacitatea de a înțelege”. Această formulare implică faptul că însăși facultatea de cunoaștere a indivizilor depinde de intervenția liderului, ceea ce reflectă o formă extremă a cultului personalității. Nu mai este vorba doar de recunoașterea unor merite, ci de atribuirea unui rol aproape demiurgic.

Concluzionând, fragmentul este relevant mai ales ca document ideologic. El ilustrează mecanismele propagandei târzii: folosirea limbajului abstract și grandilocvent, apelul la

autoritate, exagerarea influenței unei persoane și substituirea conținutului real cu formule retorice. Din perspectivă critică, textul nu convinge prin idei, ci devine semnificativ prin excesul și artificialitatea elogiilor.

Încă un fragment, din 1987, lăsând deoparte altele, din 4 decembrie 1988 și 26 ianuarie 1989 (și altele, risipite în presă): „Pentru această vreme în care scrisul nostru cunoaște, la tensiuni înalte, strălucitoarele impulsuri de a crea, ne exprimăm întreaga recunoștință față de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Secretarul general al partidului ne-a adresat de atâtea ori, și cu adânci semnificații, îndemnul de a fi ai acestui timp, de a-i descoperi eroii, a-i deluși piscurile, a-i numi deschis, cu răspundere de fii ai acestui popor, rămănerile în urmă. Paginile de adevăr și vibrație omenească și artistică din cărțile noastre se datorează acestui îndemn, pe care l-am auzit și acum, cu aceeași patriotică înflăcărare, adresat de conducătorul partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Exprimăm totodată omagiul și mulțumirile pe care scriitorii din România le aduc tovarășei Elena Ceaușescu, de ale cărei caldă grijă și sprijin multiplu literaturii se bucură din plin” (intervenția lui D.R. Popescu la Conferința Națională a P.C.R., în calitate de președinte al Uniunii Scriitorilor din România, redată de ziarul „Scânteia” la 16 decembrie 1987).

Este un exemplu elocvent de discurs oficial în care literatura este subordonată ideologiei și cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu și al Elenei Ceaușescu. Un prim aspect esențial este instrumentalizarea actului artistic. Literatura nu mai apare ca expresie autonomă a creativității, ci ca rezultat al „îndemnurilor” venite dinspre conducerea politică. Afirmația că „paginile de adevăr și vibrație omenească” se datorează intervențiilor liderului politic este profund problematică: ea anulează implicit rolul scriitorului ca instanță critică și creator independent. În locul inspirației individuale sau al libertății de expresie, textul instituie o dependență ideologică.

Discursul este puternic marcat de retorică encomiastică. Formule precum „întreaga recunoștință”, „patriotică înflăcărare”, „conducătorul partidului și statului” sunt clișee propagandistice, repetate obsesiv în epocă. Ele nu transmit informație, ci construiesc o atmosferă de devoțiune colectivă. În mod semnificativ, nu există nicio distanță critică sau nuanțare; tonul este uniform elogios, ceea ce reflectă constrângerile discursului public din perioada respectivă.

Un alt element relevant este redefinirea misiunii literaturii. Scriitorilor li se cere „să fie ai acestui timp”, să „descopere eroii” și să „numească rămănerile în urmă”. Această formulare indică o funcție didactică și ideologică a literaturii, în acord cu principiile realismului socialist: literatura devine un instrument de modelare a conștiinței colective, nu un spațiu al interogației sau al ambiguității. Chiar și aparenta invitație la critică („rămănerile în urmă”) este, de fapt, controlată și integrată în discursul oficial.

Referirea la sprijinul acordat de Elena Ceaușescu adaugă o dimensiune suplimentară cultului personalității, extinzând elogierea asupra întregii familii conducătoare. Termeni precum „caldă grijă” și „sprijin multiplu” contribuie la construirea unei imagini paternaliste, în care puterea politică apare ca protector și binefăcător al culturii.

Din punct de vedere stilistic, textul se caracterizează printr-o acumulare de formule abstracte și metafore convenționale („tensiuni înalte”, „piscurile timpului”), care creează impresia de intensitate, dar nu aduc claritate. Limbajul devine astfel opac și redundant, un semn al formalizării excesive a discursului oficial.

Pe scurt, discursul nu poate fi evaluat ca un text literar autentic, ci ca un document ideologic care ilustrează subordonarea culturii față de puterea politică. Valoarea sa critică derivă din evidențierea mecanismelor prin care propaganda transformă literatura într-un instrument de legitimare: elogierea liderilor, anularea autonomiei artistice și utilizarea unui limbaj grandilocvent, lipsit de conținut real.

Jean DUMITRAȘCU

ARTE POETICE

■ Nr. 146
■ Mai 2026

**Cafeneaua
literară**

Amy Catanzano și poetica cuantică

Dacă Gregorio Morales este indubitabil părintele esteticii cuantice și fondatorul realismului cuantic literar, poeta americană Amy Catanzano se evidențiază ca reprezentantă principală a poeziei cuantice la începutul mileniului trei. Se remarcă atât ca autoare a unor volume de poezii cu tematică cuantică, dar și ca teoreticiană a *poematicii cuantice* și cercetătoare asiduă alături de fizicieni, în cadrul unor proiecte complexe, care au vizat compatibilizarea limbajului poetic cu fizica cuantică, necesar atât poetilor cât și fizicienilor, pentru a permite popularizarea cunoștințelor și fenomenelor specifice mecanicii cuantice, cât și în elaborarea unei noi viziuni ale universului poetic, devalat cu ajutorul unui limbaj artistic intuitiv, mai puțin metaforizat, îmbricat cu termeni specifici științelor exacte.

Amy Catanzano este profesor asociat de limba engleză și poetă rezidentă, cu preocupări intense în domeniul poeziei cuantice la Wake Forest University din Carolina de Nord. Are și un masterat în Arte plastice obținut la Universitatea din Iowa, în cadrul programului Iowa Writers'Workshop. A predat până în 2011 la Universitatea Naropa, de inspirație budistă, adeptă a unei educații contemplative (care îmbină metodele educaționale clasice cu practici contemplative ca meditația și yoga) din Boulder/Colorado, locul ei de naștere, iar în cadrul acestei universități a fost directoarea Departamentului de Scriere și poetică a proiectului *Scoala de Poetică Dezcorporată Jack Kerouac*.

În 2008, după caietul electronic *Bătăile inimii sunt un fractal*, publică volumul *iEpiphany* care surprinde prin tematică și invențiile prozodice. Romanciera Laura Moriarty apreciază că volumul *propune o lirică futuristă care implozează la impact*, iar scriitoarea și editoarea Lyn Hejinian este de părere că *poeziile din această carte au devenit versuri ale temporalității... nu sunt decât licăriri de lumină care se mișcă print timp: lumină și timp, împletite!*

Al doilea volum, publicat în 2009, *Multiversal*, îi aduce consacrarea. Volumul a obținut premiul *Poets Out Loud* (POL) din partea Fordham University Press și Premiul literar *PEN USA* pentru poezie în 2009. În prefața acestui volum care a surprins pozitiv prin abordarea pluralistă a liricii practice, o lirică transdisciplinară utilizată ca interfață între *universal și multiversal*, scriitorul Michel Palmer evidențiază arta prin care poeta navighează cu abilitate între realitate și metaforă: *Amy Catanzano ne oferă o viziune poetică a unor*

ordine multiple și forme multiple, a unui timp fluid eliberat de liniaritate și a unui spațiu deschis, mobil și multidimensional. Opera există simultan într-un trecut - viitor și într-o varietate de moduri temporale. La un moment dat scara este intimă, apoi infinită... Multiversal reprezintă un efort de a vedea lucrurile așa cum sunt printr-un act de reimagine poetică, adică de a vedea variat în interiorul pliurilor și câmpurilor realului, unde rezidă phisis-ul sau forța vitală.

Juriul care i-a acordat premiul *PEN USA* pentru poezie și-a argumentat decizia într-o alocuțiune elogioasă din care citez: *Limbajul cântă și se ramifică înflorind trandafiri sonici și gândire luminoasă. Aceasta nu este știință. Deoarece rezultatele nu pot fi reproduse. În schimb, Multiversalul este filozofie la cel mai înalt nivel, viziune și poetică în slujba unei precizii mai mari, ca o mașină liniștită cu o forță incredibilă.*

Între 2009-2012 publică în *Poems and Poetics*, coordonată de poetul performativ și traducătorul Jerome Rothenberg, eseu poetic, intitulat subiectiv *Poetica cuantică: Scrierea vitezei luminii*, (4 părți) în care explică preocuparea sa pentru poetica cuantică și rolul științelor exacte, cu precădere al fizicii cuantice în preocupările sale poetice orientate spre nebulosul univers cuantic. Prima parte, din 9 iunie 2009, debutează cu o confesiune provocatoare pentru eul poetic al lui Catanzano: *Cu cât mă gândesc mai mult la fizica teoretică și la implicațiile principiilor sale asupra poeziei și prozei, cu atât pun mai mult la îndoială spațiu-*

timpul propriilor mele poezii. De asemenea, am noi întrebări legate de poeziile pe care le citesc: Cum se comportă gravitația? Unde se deformează universul poemului? Întrebări mai ample apar: Este poezia o formă de călătorie în spațiu/timp? Care este rezultatul unui limbaj bazat pe cauzalitate într-un univers care, prin utilizarea telescoapelor, cu cât privim mai departe în spațiu, cu atât privim mai departe înapoi în timp? Urmează apoi o digresiune amplă în care explică modul în care logica a evoluat de la liniaritatea spațiului euclidian și a timpului aristotelic, la mecanica clasică perfectată de Newton și teoria relativității elaborată de Einstein. Excurs care a permis în secolul al XX-lea depășirea logicii duale newtoniene, și trecerea spre logica ternară sau fuzzy, intuitivă și teoretizată și de Ștefan Lupășco prin terțul inclus și recent de fizicianul Basarab Niculescu, preocupat de fundamentarea transdisciplinarității. Insistă și asupra conceptului de multivers care i-a inspirat titlul volumului de poezii, menționat: *Poemele și alte limbaje inovatoare par a fi, de asemenea, multiversale, invocând ecosisteme invizibile în afara nivelului ochilor, a scârilor moleculare și astronomice, spațiu-timpuri ambigue și coliziuni între membrane și granițe*. În partea doua a eseului, devoalează și sursa poeziei sale cuantice, simbolistul francez Alfred Jarry (1873 – 1907), părintele patafizicii (știința soluțiilor imaginare, uneori ironice), autorul surprinzătoarei piese-farsă de teatru, Ubu-Rege. Explică apoi *clinamenul*, termen utilizat de Epicur (devierea spontană, microscopică a atomilor în spațiu, în timp ce cad pe o traiectorie verticală) responsabil pentru formarea materiei și ajunge la concluzia că: *Poezia și alte limbaje inovatoare par a fi forme de clinamen, la fel ca și alte moduri de percepție care invită devierea să întrerupă calea*. În partea a treia, pornind de la un vers al lui Walt Whitman - *A fi în orice formă, ce înseamnă asta?*- analiza se mută dinspre explicitarea noțiunilor teoretice de fizică cuantică spre specificul poeziei cuantice: *Poetica cuantică nu se oprește la semiotică, politică sau procedură... prin aplicarea principiilor fizicii teoretice la poezie, poetica cuantică investighează modul în care realitatea fizică este asumată, imaginată și testată prin limbaj la scări discernibile și indiscernibile ale spațiu-timpului...poetii se confruntă cu dispariția lor atunci când poemele lor încetează să-și pună întrebări...Noutate? Nu este poemul întotdeauna altceva? În partea a patra întrevede modul în care poetica cuantică este o interfață între modelul literar, preexistent și cel intuit, practicat în viitor: *O ipoteză a poeziei cuantice este că poezia, ca tehnologie multiversală, ricoșează între model și virajul ambiental către noutate în cadrul multiplelor scări ale realității fizice, prin dimensiuni cunoscute și necunoscute*. Ideea următoare este o premoniție a faptului că ulterior Amy Catanzano se va implica alături de fizicieni în centre specializate de cercetare ale acestora pentru a patenta un limbaj specific poeziei cuantice, necesar totodată și pentru înțelegerea fenomenelor fizicii cuantice, cu mai multă ușurință de către novici: *...poezia ar putea fi considerată un experiment în fizică, iar fizica ca un test de teren pentru poezie*. Sau: *Fizicienii, la fel ca și poetii, gândesc prin și cu multiple forme de limbaj...dacă poezia este o mecanică matricială a limbajului, cum pot fi dezvoltate interpretările poeziei cu certitudine dacă starea actuală a unui poem (în timpul creării sau experimentării sale?) nu poate fi descrisă fără ambiguitate?...Orice măsură a activității unei poezii ar putea fi descrisă doar în termeni de probabilitate*.*

În 2014 publică *Lumina stelelor în Două Milioane: o nvelă neo-științifică* pentru care va primi premiul Noemi

Press și care face parte din colecția permanentă a Muzeului patafizic, de la Institutul de Patafizică din Londra. *Aletheia* și *Epoche* sunt cele două personaje în jurul cărora poeta brodează întreaga acțiune a poemului. Întrebată ce semnifică aceste nume, Amy Catanzano va răspunde on-line: *Folosirea cuvântului „Aletheia”, un cuvânt grecesc tradus de obicei prin adevăr, provine de la Heidegger - el retraduce cuvântul prin nedisimulare în Poezie, Limbaj, Gândire. „Epoche” este un cuvânt grecesc pentru suspendarea credinței în lumea reală*. În acest demers poetic acordă atenție și planetei prin acțiunile personajelor care se mișcă într-un mozaic de culori și asocieri mai mult sau mai puțin logice ale unor elemente: *Culoarea lui preferată era vocala./ Vocala ei preferată era atomul./ Atomul lui preferat era ritmul./ Ritmul ei preferat era prisma./ Prisma lui preferată era violetul./ Violetul ei preferat era versul./Versul lui preferat era logica./ Logica ei preferată era toxicul./ Toxicul lui preferat era vârful./ Vârful ei preferat era tonicul./ Tonicul lui preferat era cortexul./ Cortexul ei preferat era planeta./ Spre încântarea lui, părea să/ funcționeze. Oceanul devenea din ce în ce/ mai zgotos. Aletheia și Epoche aveau/ să sosească în curând*.

În 2017 publică *Ondulații (Wavicles)*, o poezie digitală despre dualitatea materiei (undă-particulă) creată cu ajutorul software-ului 3D Poetry Editor. A fost inclusă în expoziția *Gravitatea cuvintelor* de la Festivalul internațional de Poezie de la Rotterdam/ Olanda și Festivalul de poezie Digitală și Vizuală – Poesifilm de la Oslo. Se remarcă printr-o modalitate imaginativă și revoluționară a scrierii încercând să inducă prin deplasarea secvențială și ondulatorie a textului pe ecran dualitatea luminii care se comportă în aceleași timp ca undă și particulă, ceea ce Planck va încerca să explice prin introducerea noțiunii de *cuantă*, revoluționând fizica și lărgind orizontul cunoașterii micro-universului.

Pentru a ne edifica asupra amprentei specifice poeziei poetei Amy Catanzano, citez câteva fragmente din poemul *Ucidere și Rezonanță* (2022):

... Când m-ai întrebat dacă poezia ta este controversată, am consultat o diagramă Penrose făcută pentru a vedea întreg spațiu-timp printr-o gaură neagră.

Razele de lumină de la începutul a tot infinitul anulează, calea pe care acum o ignorăm...

Hei. Materialismul tău istoric, deși nobil, e pur și simplu antropocentric. Aș prefera să ZÂMBESC ca un neoist, având lungimea lui Plank, coapsele largi, fusta trasă sus, suprapunându-se într-o poezie ca un dar scos din pământ.... (*Ucidere*);

...citește din nou/ poemul ciocnit, o/ particulă de materie/ într-o stare activă/ de poiesis/ care se întâmplă/ în momentul/ observării/ colapsul/ funcției sale de unde cuantice/ ieșirea din/ toate configurațiile posibile/ nu se mai află în stări/ simultane de superpoziție cuantică/ dar luând formă/ precum o poezie/ care răsună/ printr-un accelerator/ o poezie cu particule/ ca rezonanță./ un răspuns la/ semnale vibrante cu/ frecvențe similare/ precum fizica și poezia... (*Rezonanță*);

În februarie 2025 îi apare la editura Michigan Press, a Universității din Michigan, volumul *Prezentul imaginar - eseuri în poezică cuantică*, ca sinteză a cercetărilor întreprinse alături de fizicieni, cu un cuprins edificator, din care spicuesc: *Timpul nu este o săgeată: O introducere în poezică cuantică, Multiversul, Acceleratorul de poezie, Poetica scării, Poezie și*

Amy Catanzano a publicat numeroase poezii și eseuri despre poetica cuantică, atât în reviste literare cât și în reviste științifice. În 2022, îi apare în revista internațională de gândire și filozofie critică *Crisis and Critique*, în numărul din august despre *Prezentul poeziei*, eseul *Poezie în suprapunere: un eseu-poem în poetica cuantică* în care își dezvoltă concepția sa despre poezia cuantică, reținem: *Poezia în superpoziție cuantică este fără direcție, mișcându-se prin salt cuantic, subminând legea cauzalității deterministe.*

Cu ocazia unui interviu a întărit faptul că: *Poetica cuantică este teoria mea artistică integrată, cadrul interpretativ și praxisul scrisului care explorează poezia în relație cu fizica cuantică, precum și cu teoria corzilor, astrofizica și multe altele. Ca parte a acestei activități, efectuez vizite la centre de cercetare științifică.*

Într-un minieseu publicat în revista literară *Jaket 2*, intitulat *Înmulțire simbolică*, se destăinuie cu privire la viitoarele sale preocupări: *...voi examina mișcări literare precum literatura conceptuală, poezia postconfesională, și poezia vizuală în relație cu poetica cuantică; și voi discuta despre poezii, cărți și autori specifici care par să lucreze – constient sau fără intenție – pornind de la concepte din relativitate, mecanică cuantică, teoria coardelor și multe altele.* De fapt, în *Jaket 2*, Amy Catanzano a publicat mai multe eseuri în care a tratat legătura poeziei cu științele, cu accent pe fizica cuantică, ca și un dialog cu poetul SF Andrew Joron.

Preocupările și concluziile poetei americane Amy Catanzano, referitoare la poetica și limbajul cuantic, confirmă faptul că estetica cuantică, teoretizată de universitarul spaniol Gregorio Morales în lucrarea *Cadavrul lui Balzac* (1998), considerat un adevărat manifest al esteticii cuantice (care a influențat un grup al creatorilor spanioli cu peste 60 de membri, ce au performat pe baza principiilor acestei estetici în proză, literatură, teatru, filmografie, arte plastice, arte vizuale și a avut o influență deosebită și în literatura latino-americană) sau conceptul de *cosmopoezie* fundamentat de fizicianul Basarab Nicolescu, prin care se trăiește și se poate înțelege Universul, apelând la logica ternară a transdisciplinarității, explicată de același fizician, prin intermediul terțului inclus, demonstrat de logicianul Ștefan Lupașco, favorizează o nouă formă de manifestare literară, pe care istoria literaturii nu o poate ignora, literatura cuantică.

După cum am demonstrat în articolul *Poezia cuantică românească, intuitivă, experiment sau (in)certitudine?*, publicat în revista literară *Boema@* (ianuarie/2026), în România preocupări pentru literatura cuantică se manifestă timid după 2010, mai întâi în poezie (singurul poet asumat cuantic în consonanță cu estetica cuantică fiind Nicu Brezoianu) și după 2021 în proză, iar critica literară sau presa literară, cu excepția unor articole despre estetica cuantică și a unui interviu cu Gregorio Morales, apărute în revista *Mosaic* (2012), nu au acordat o atenție deosebită acestui curent literar. Personal am constat, din discuțiile purtate cu anumiți scriitori pe această temă, că factorul inspirațional l-a reprezentat intuiția și nu cunoașterea preceptelor esteticii cuantice, funcționale la nivel internațional. Poate de aceea, în 2025, la finalul unui volum de poeme cuantice, autorul a simțit nevoia să insereze un Manifest și un decalog cuantic simplu. A considerat poate, că este necesar să explice cititorilor semnificația poemelor respective, gest salutar, dar având în vedere că acest demers nu reprezintă un început de drum al unui alt gen în literatură, deoarece după cum am menționat anterior, în literatura universală a fost lansat un Manifest al esteticii cuantice, teoretizat pe baza a unsprezece

principii, în urmă cu câteva decenii de Gregorio Morales (date suplimentare se pot găsi în articolul pe care l-am publicat în *Boema@* - martie/2026, *Gregorio Morales Villena (7 iulie 1952 – 22 iunie 2015), teoretician al esteticii cuantice!*), care insistă pe o nouă paradigmă literară, bazată pe *cunoaștințe de fizică cuantică, psihologie, mister, incertitudine, diferență, individualitate* etc., iar în Manifestul transdisciplinarității (1994), Basarab Nicolescu consfințește necesitatea dialogului între științele exacte și cele umaniste, reevaluând rolul *intuiției, imaginației, sensibilității și corpului*, unificând semantic accepțiunile între și dincolo de diferite discipline, iar poeta Amy Catanzano a teoretizat și explicat practic conceptul de limbaj poetic cuantic (2009 – 2012), un nou manifest cuantic, publicat în 2025, devine redundant. De fapt, în volumul de versuri *CuAnte*, publicat în 2017, atrăgeam atenția, într-un mini-Manifest poetic, pe coperta IV, că volumul respectiv *este de fapt un manifest poetic, care promovează ca formă, fond și structură poezia cuantică, particulă literară elementară energetică (emotional) a unui transcurent literar nou, sinergic, transdisciplinar în sens cuantic și nu pedagogic, cuantismul.* În volumul *cristale de timp* pe care l-am publicat în 2021, un volum cu poezii profund cuantice, pomeneam estetica cuantică a lui Gregorio Morales în care încercasem să mă înscriu ca act de creație și arătam în Cuvântul înainte că: *poezia cuantică are caracter transdisciplinar, având ca surse de inspirație omul și mediul său de viață, dar și cele mai noi idei din domeniul fizicii cuantice, biologiei, geneticii, psihologiei, sociologiei, nanotehnologiei, care se manifestă pregnant la începutul secolului XXI.*

În aceste condiții și situația literaturii române poate fi delicată, deoarece criticii literari internaționali, lecturând un manifest cuantic recent, care încearcă mai mult o mediere între religie și religie și insistă mai puțin pe noi forme de cunoaștere științifică și explorare ca sursă de inspirație artistică, pot concluziona eronat, că în România, fenomenul literar cuantic nu prea este cunoscut și abia acum facem primii pași în această direcție. Consider că este momentul criticii literare de specialitate, aptă să aprofundeze conceptul de literatură cuantică, capabilă să o recomande avizat tinerilor creatori, să se implice, să susțină elaborarea unei literaturi cuantice diversificată (proză, teatru, poezie) inspirată din incertitudinile fizicii cuantice, din noile provocări ale psihologiei, geneticii, astrofizicii, inteligenței artificiale etc. Scriitorii pot da dovadă de intuiție și dorința de abordare a acestui domeniu literar incitant, dar în lipsa unui *abc* minim de cunoștințe referitoare la estetica cuantică, riscăm doar menținerea într-un provincialism creativ neproductiv. Articolele pe care le-am publicat în ultima perioadă (menționate și în acest articol) sunt pași necesari în cunoașterea preocupărilor legate de literatura cuantică la nivel mondial. Sunt necesare eforturi conjugate din partea teoreticienilor, criticilor literari, scriitorilor, specialiștilor în domeniul științelor exacte pentru consolidarea esteticii și literaturii cunatică, necesare în conturarea unei noi paradigme creative, altfel riscăm să trecem direct de la literatura postmodernistă contemporană, care se alimentează din sursele clasice de inspirație (*cadavrul lui Balzac*), exprimate într-un limbaj adaptat contextului social contemporan, influențat și de noile preocupări legate de tehnologia informatică și diferitele gadget-uri folosite, la forme literare noi, lipsite de conținut emoțional real, generate de inteligența artificială (AI).

Nicu BREZOIANU

AMY CATANZANO

4 POEME CUANTICE

Note

despre anexa cu note *

Eram liberi ca stelele fixe.
Ele cad sub mine.
Nu mă mișc; suntem liberi să purificăm spațiul
cu aceste
stele. Spațiul îmi elimină stelele din ochi.
Ele se mișcă, și noi
suntem liberi să fixăm stelele. Ele se mișcă
fără să cadă. Noi cădem
și suntem liberi. Noi suntem liberi
să facem o vrajă cu stelele.
Spațiul este liber; eu umplu
spațiul cu stele. Cădem sub ele ca marea.
Noi eliberăm marea
de spațiul ei. Noi suntem liberi; marea este liberă.
Marea
e fixă. Marea
s-a mișcat;
Eu sunt fixată de către stelele căzătoare.
Noi purificăm spațiul din ochii noștri
astfel încât tot ce vedem
sunt stelele. Marea se mișcă.
Ea este populată de cuvinte; marea cade ca o stea.
Noi suntem liberi să curățăm cuvintele
din ochii noștri.
Ele nu se mișcă. Cuvintele nu sunt stele
fixe. Eu sunt liberă precum cuvintele
care cad; nimic
nu e fix. Noi umplem cuvintele din ochii noștri
cu stele; cădem cu ele în spațiu
de sus din mare, liberi.

* Publicată inițial în "Multiversal" (Fordham
University Press, 2009)

"...ȘTIINȚĂ cu "Ș" mare"

*În onoarea "Supermasculului"
lui Alfred Jarry*

Lacrima solidă a Supermasculului
este purtată

în ring ca o
inimă perpetuă
atât a mașinii,
cât și a femeii
care s-a îndrăgostit
de umbra
bărbatului, nici în chip
spiritual, nici la infinit, ci
nedefinit, o zeiță
îmbrățișând
trecute amintiri luminoase
în apropierea
celeilalte lumi ca o stea
pe care o creează
domeniul
imposibilului-
pe care și eu îl ador.

Devenirea memoriei *

Cum licărește ceva dincolo de granițele sale? Mi-
am găsit curaj în parodia teoriei mele despre mașină.

Poeme și poetică

Așa sfârșesc particularitățile, crede Aletheia. Speculativ. Atâta timp cât mă țin de ea, tu îmi vei scrie. Eu nu voi avea limite pentru tine, iar tu, în schimb, mă vei limita.

Odată ajunsă dincolo, ea se concentrează pe scopul ei, realizând experimentul din interior spre exterior. Trec orele, ea aude o voce în spatele ei.

Departa în lume, murmură vocea.

Aletheia se întoarce. Ceva iese de lângă cea mai mare eprubetă a ei.

Spre deosebire de Aletheia, aceasta n-avea nevoie de un nume. Gravitația sa era puternică. A rezistat ideii formei sale finale, și acest lucru i-a plăcut. Dar era periculoasă. În timp ce Aletheia era îngustă și comună, o fantomă din coloniile interioare, când voia să sugereze ceva, obișnuia să întrebe ce desparte lumea de război? Folosind pământul știut.

A durat prea mult, zice Aletheia, vorbindu-i prin spațiu.

Citește și răspunde într-un dialect apropiat. Credeam că nu ne mai preocupă timpul, rânjește.

M-ai adus acolo.

Observă situația grea a Aletheiei. Ești neprotejată, zice.

De aceea trebuie s-o găsec pe Epoche.

Încuviințează din cap. Mă îndrept către zonele autonome temporare. Cred că tu n-ai fost acolo, la ruinele de supraveghere? Pot să-ți aduc ceva de acolo? râde.

Aletheia se destinde. Am auzit de zonele autonome temporare, zice. Ca și tine, sunt legendare.

Sunt căi de acces, recunoaște aceasta.

Fizica guvernului, șoptește ea..

Aletheia știa în adâncul planetei din mintea ei că o pădure se defrișă mereu. Ruinele de supraveghere nu erau pentru ea. Trebuia s-o găsească pe Epoche. Ca să-și unească forțele împotriva războiului. Dacă n-o făcuseră deja. Pentru asta ar fi nevoie de o perspectivă extraterestră.

Și tot ce e detectat, ca arta, este întrerupt. Asamblează spațiul ca să citească printre rânduri.

Vom împărți în două locuitorii încrezători ai lumii bidimensionale ipotetice! declară Aletheia, apoi își îndreaptă privirea spre creaturile eterne care își fac cuib la ușa. În apropiere, crizantemele încrețite înfloresc sferic, udate și cu petalele subțiri ca niște fire. Chiar fără să mă concentrez, prefer neghina sau albăstreaua, ca muzica iubită a unui instrument pe care-l cunoșteai și la care ai cântat cândva.

* Din "Starlight in Two Million: A Neo-Scientific Novella" ("Lumina stelară în două milioane: nuvelă neo-științifică")

Aceasta este valoarea cercetării *

Simbolurile bucuriei au fost un limbaj plauzibil pentru unii, dar nu pentru toți. Așa că el s-a dus la biblioteca lui.

Ceva a replicat.

S-a dezbrăcat.

El a examinat trăsăturile.

Unele petale au devenit portaluri.

Dar el nu s-a oprit la simetrie.

Nu de data asta.

Membrele au produs cele mai rare rezultate

Dar el avea nevoie de altceva.

Care să funcționeze zi sau noapte.

Să se schimbe singure.

Și să meargă neîntrerupt.

În masă.

Câteodată lizibil.

Precum organele, ele erau interne.

S-au mărit.

Au devenit solzi.

Unul era albastru.

Altul-portocaliu.

Unele flăcări erau verzi.

Lacuri.

Altele-incolore.

Iar altele-multicolore.

Culoarea lui preferată era vocala.

Vocala ei preferată era atomul.

Atomul lui preferat era ritmul.

Ritmul ei preferat era prisma.

Prisma lui preferată era violetul.

Violetul ei preferat era lirica.

Lirica lui preferată era logica.

Logica ei preferată era toxicul.

Toxicul lui preferat era vârful.

Vârful ei preferat era tonicul.

Tonicul lui preferat era cortexul.

Cortexul ei preferat era planeta.

Spre încântarea lui, se părea

că funcționează. Oceanul se auzea

tot mai tare. Aletheia și Epoche

vor sosi în curând.

* Din "Starlight in Two Million: A Neo-Scientific Novella"

**Traducere de
Liana ALECU**

DUMITRU GRUI

Te-aș iubi, femeie...

Te-aș iubi, femeie, te-aș iubi total,
în aceste vremuri de un gri mortal.
Te-aș iubi cu sete, la căderea serii,
undeva, departe, lângă malul mării.

Te-aș iubi sălbatic, ca-ntr-un plin război,
dar ce depărtare este între noi.
Te-aș iubi cu poftă, cât mai sunt în vlagă,
dulce anatema cu buze de fragă.

Te-aș iubi în fânul de curând cosit,
până nu se duce vremea de iubit.
Te-aș iubi, femeie, te-aș iubi suprem,
de m-ajută Domnul. Și Sfântul Efrem!

Promisiune

Ție am să-ți scriu cea mai frumoasă poezie,
mă tot gândesc la ea și mă frământ.
Voi pune, din belșug, metafore, o mie
și doar esență stoarsă din cuvânt.

Nu mă grăbesc, e încă prea devreme,
iar timpul ne mai rabdă pe-amândoi.
Ți-aduc ofrandă fostele poeme
și-o frunză norocoasă de trifoi.

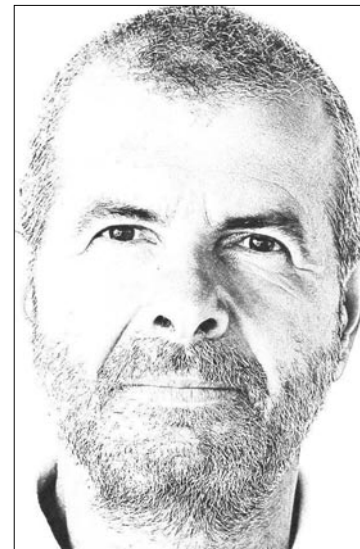
Tu ești mai mult decât un răsărit de soare,
ești bucuria de-a trăi și tainic gând.
Te caut și te regăsesc în fiecare floare,
în păsări, fluturi și-adieri de vânt...

Ție am să-ți scriu cea mai frumoasă poezie
care s-a scris vreodată pe Pământ.
Când am s-o fac, nici Dumnezeu nu știe,
dar n-am s-o iau cu mine în mormânt!

Iubirea, pasăre cu ouă de aur

Cântă în fiecare anotimp,
dar mai ales primăvara,
pe lună plină,
când se scaldă în verde crud
și se îmbată cu aroma
florilor de liliac.

Nu te obosi s-alergi după ea,
n-ai s-o prinzi,
oricât ai fi de însetat...
De ești născut
într-o zodie norocoasă
ori ți-a pus Dumnezeu mâna în cap,
vine singură,
ți se așează pe creștet,
curge, prin tine, ca o suferință,
până în vârful degetelor,
apoi urcă și ți se cuibărește
fix în inimă, ea, iubirea,
pasăre cu ouă de aur!

Visul unei nopți albastre

Azi-noapte mi te-ai arătat în vis,
suavă ca o floare de cais.
Erai aproape, vai, atât de-aproape
că te puteam atinge cu-ale mele pleoape.

N-ai scos o vorbă, dar nici eu,
te admiram tăcut, ca pe-un trofeu.
Pofteam neputincios la gura ta,
la ochii tăi adânci ca Dunărea,

la buzele vopsite purpuriu,
le-am sărutat? Nici nu mai știu.
Pofteam la ale tale mere coapte,
păcate dulci ivite-n miez de noapte...

Venită din străfunduri de abis
te-ai cuibărit tocmai la mine-n vis.
Iar eu, căzut în somn nepământesc,
n-am apucat să-ți spun că te iubesc!

Doar când iubesc

Doar când iubesc mi-e primăvară.
Cu aripi noi străbat cer după cer.
Altfel, sunt pe planetă stingher
și inutil ca fumul de țigară.

Doar când iubesc e focul intens.
Sufletul meu e vioară, e floare de mai.
Cete de îngeri mă poartă prin rai,
iar viața mea are scop, are sens.

Simt că trăiesc, că încă sunt viu.
Fiori mă cuprind și dorinți.
Aș renunța la plăceri și arginți,
numai cu tine, femeie, să fiu.

Pierdut de-aș fi, mă refac din ruine.
Mă-nalț și plutesc în al nouălea cer.
Cu roiuri de fluturi dansez prin eter.
Doar când iubesc, fericirea de mână mă ține!

Virgil DIACONU

Prietenia româno-chineză

Lucrare de control

Popoarele noastre sunt popoare prietene. Lucrul cel mai de preț pentru noi este munca. Munca pe ogoare, munca în uzine, munca de partid.

E drept că poporul român muncește pe mai nimic și că toată truda lui se duce pe apa sâmbetei. Dar și poporul chinez muncește pe mai nimic și truda lui se duce pe apa Fluviului Galben.

Prietenia dintre poporul român și poporul chinez este istorică. Acum 300 de ani, un român, pe numele său Nicolae Milescu Spătarul, a ajuns în capitala Chinei. El a fost primul care a înodat prietenia româno-chineză. Și de atunci înodată a rămas.

Pe vremea cravatelor roșii, prietenia noastră a mai făcut un nod. Un nod roșu. Conducătorul nostru iubit l-a vizitat pe conducătorul lor iubit.

Noi i-am văzut la televizor pe aplaudacii chinezi și multe steaguri. Sărăcia și botnița nu le-am văzut.

Pe atunci, ei aveau un castron de orez pe zi, noi – o pâine. Când la ei nu se găsea carne, la noi era interzis să tai porcul. Ei aveau steaguri roșii, noi – cravate roșii. Ei înălțau conducătorului lor cântece, noi – poezii. Poezii dedicate conducătorului iubit.

„Oriunde merg, / În tot ce simt, / Alături ești, / Iubit Partid!

Ești câmpul verde, / Ziua semină, / Hidrocentrala / Ce dă lumină!” (Partidul, în ABECEDARUL „EPOCII DE AUR”)

Seara, muncitorii și țărani chinezi se întorceau cântând de la muncă. Ziua, noi ascultam la difuzor cântecele și omagiile aduse conducătorului. Ei erau fericiți cu orezul lor, noi eram fericiți cu poeziile noastre.

De ziua revoluției, prietenii noștri desenau cu trupurile lor chipul lui Mao. Noi defilam cu chipul conducătorului nostru. Ce copilărie frumoasă am avut! Ce steaguri roșii, ce cântece! Ce versuri, tovarăși!

Ei erau cu toții una cu conducătorul lor. Noi – una cu conducătorul nostru.

Ei erau în uniforme, noi – uniformi. Ce copilărie frumoasă am avut! Ce steaguri roșii, ce cântece! Ce versuri, tovarăși!

Asociația de Prietenie România - R.P. Chineză

În orașul meu de la poalele lălelei inoxidabile s-a înființat de curând „Asociația de Prietenie România – R.P. Chineză”. Un tovarăș din orașul meu conduce prietenia româno-chineză.

Asociația de prietenie are obiective importante. Se vor cultiva, cu rădăcini cu tot, relațiile comerciale, sportive și culturale.

Relațiile culturale dintre popoarele noastre sunt deja pe rod: un grup de fotbaliști chinezi s-a pregătit anul acesta la Școala de fotbal Nicolae Dobrin.

Fotbaliștii chinezi au învățat foarte bine să dea cu piciorul, așa cum se dă cu piciorul pe la noi. La tot ce nu înțelegi și la tot ce nu este al tău.

În același timp, câțiva români s-au deplasat în Republica Populară Chineză, pentru a învăța arta tradițională a ping-pong-ului. Noi am înțeles că ping-pongul este arta de a trimite mingea sau răspunderea de la unul la altul. Doar cel mai bun câștigă. Doar cel care reușește să plaseze răspunderea celuilalt. Așa am înțeles noi acest joc tradițional chinezesc.

Cât au stat în România, fotbaliștii chinezi au învățat românește. Cât au jucat ping-pong în China, românii au învățat chinezește. Noi suntem popoarele prietene: ne cunoaștem culturile, limbile, mingile...

În cincinalul aceasta noi ne-am propus să învățăm scrierea chineză. Alfabetul lor nu are decât 3500 de semne. Nu sunt multe. În cincinalul următor precis vom scrie în limba chineză. De fapt, denumirea de *cincinal* vine din limba chineză, mai precis din cuvântul *cin-cin*. Așadar, din cuvântul *cin-cin* s-a format cuvântul *cincinal*.

Noi vom învăța atât de bine scrierea chinezească încât ne vom semna pe bobul de orez. Câte boabe de orez, tot atâtea semnături. Sper să nu se termine boabele.

Zidul

O mare realizare a poporului prieten chinez este Marele Zid.

O mare realizare a poporului român este Canalul Dunăre - Marea Neagră.

De pe lună nu se vede nici poporul chinez, nici poporul român. Dar se văd marele zid și marele canal! Cei îngroptați acolo nu se mai văd.

Mulți dintre noi visează să vadă Marele Zid. Dar ei nu trebuie să iasă neapărat din țară pentru asta. Pentru că zidul este chiar în noi. De aceea, visul nostru nu este de a ajunge la zid, ci de a scăpa de zid. Chiar așa: cum ai putea să scapi de zidul pe care cineva l-a ridicat cu atâta sârg, piatră cu piatră și an după an, în tine?

Popoarele noastre sunt popoare prietene. Pe ele le unesc aceleași împliniri. Același zid...

Trăiască prietenia dintre popoarele noastre!
Trăiască Marele Zid!

Decembrie 2003

Notă

Toate numele de personaje și locuri sunt fictive. Textul este o pură ficțiune.

„Reeducarea prin tortură. Varianta medievală”

Moto: „Zic vouă, de vor tăcea aceștia, pietrele vor striga.”

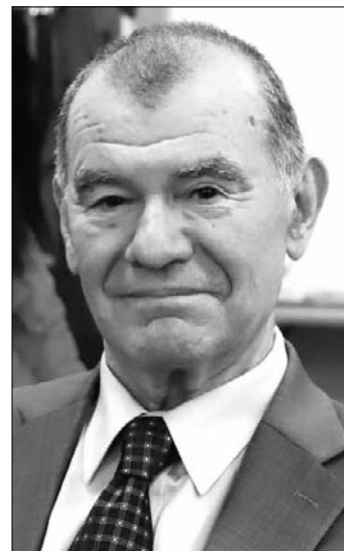
Luca 19:40

Folosirea terorii împotriva propriilor cetățeni a reprezentat o metodă predilectă a conducătorilor totalitari sau autoritari; a fost o constantă în istoria colectivităților umane. De exemplu, Irod cel Mare, regele Iudeii - cel cunoscut din Evanghelia lui Matei, a ordonat uciderea tuturor pruncilor sub doi ani. Exemplele sunt multe, culminând cu aplicarea, inclusiv, a reeducării prin tortură în secolul al XX-lea. Un veac mai devreme, scriitorul francez Leon Daudet (1867-1942) l-a descris drept „stupidul secol XIX” în care au început să se manifeste tendințele totalitare care aveau să caracterizeze următorul secol. Pentru a-l parafraza pe Leon Daudet, „stupidul secol XX” a consacrat generalizarea noilor terori ale fascismului, nazismului și comunismului. Poporul român avea să cunoască violența statală impusă de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, prezent după 1944 în în formele impuse de Iosif Visarionovici Stalin. Partidul-stat își propusese să schimbe societatea și natura umană intervenind în viața fiecărui cetățean printr-o politică represivă - inclusiv prin persecuții religioase. Obiectivul era controlul deplin al gândurilor și acțiunilor cetățenilor supuși unei implacabile terori de stat.

Secolul XX a adus ororile celor două războaie mondiale, masacrul de la Katyn, cele câteva milioane de victime ale terorii staliniste, românii uciși la Fântâna Albă, în Bucovina, fenomenul carceral Pitești și multe alte acțiuni sângeroase îndreptate nediscriminatoriu împotriva mulțimilor lipsite de apărare. În acest text ne propunem să evidențiem un aspect al trecutului care, deși puțin cunoscut, arată folosirea terorii îndreptate împotriva românilor din Transilvania.

Faptele din trecut aparțin și ele aceluiași fenomen: reeducarea prin tortură și teroare. La sfârșitul secolului al XVII-lea, Imperiul Habsburgic, profitând de slăbirea puterii otomane, a intrat în Transilvania și a luat împotriva locuitorilor autohtoni măsuri represive menite să-i determine să-și abandoneze identitatea națională românească și religioasă (creștinismul ortodox).

Se cuvine subliniat că, inițial, noul stăpân al Transilvaniei a afișat toată toleranța, cu toate că nobilimea habsburgică a realizat că atașamentul populației românești față de credința străbunilor o împiedica să aposteze și, prin urmare, să accepte stăpânirea Vienei. Ortodoxia era tolerată, nu recunoscută ca religie de stat (ca și iudaismul) deoarece Edictul de la Turda al Dietei transilvane din 1568 a proclamat libertatea religioasă, dar numai pentru religiile recepte (recunoscute): romano-catolicismul, calvinismul și luteranismul, ulterior a fost recunoscută și credința

unitariană care respingea credința în Sfânta Treime. Ortodoxia era numai tolerată, adică lăsată în afara statutului oficial. Poporul român ortodox autohton și dominant numeric față de romano-catolici și protestanți avea o condiție confesională inferioară.

Românilor nu li s-a cerut să îmbrățișeze credința catolică, dar Sinodul de Unire de la Alba Iulia din 1698 condus de mitropolitul Atanasie Anghel le cerea preoților români ca, printr-o declarație formală:

- să-l recunoască pe suveranul pontif drept patriarh
- să recunoască „cele trei puncte florentine”:

a. existența purgatoriului, o stare intermediară între rai și iad. După încetarea din viață, dar înainte de trecerea la viața de apoi, purgatoriul oferea purificarea sufletelor prin curățire și ușoare suferințe

b. recunoașterea azimei nedospite pentru cuminecare (împărtășanie)

c. recunoașterea Sfintei Treimi sau *filioque* (în latină); această formulă dogmatică indica un adaos introdus la Crezul niceo-constantinopolitan din secolul IV.

Teologic, „*filioque*” însemna recunoașterea de către credincioși a faptului că Sfântul Duh ca parte a Sfintei Treimi porcede atât de la Tată/Dumnezeirea, cât și de la Fiul/Iisus Hristos. Formularea, deși subtilă, a schimbat dogma ortodocșilor și a stat la baza unei îndelungate dispute teologice între cele două Biserici creștine despărțite după Marea Schismă din 1054.

În realitate, trecerea la Biserica Unită concepută de habsburgi (greco-catolică sau biserica Unită cu Roma) a fost privită diferit de românii transilvăneni: o parte a clerului ortodox a susținut-o, înțelegând că va fi singura cale pentru a obține recunoaștere și drepturi egale cu religiile recepte.

Ierarhul greco-catolic Inocențiu Micu-Klein al Episcopiei Române Unite din Făgăraș (1692-1768) a exprimat explicit acceptarea uniației: „Eu și clerul meu ne-am unit sub condiția de a obține acele beneficii și acele foloase de care se bucură și romano-catolicii.” Episcopul Micu-Klein este considerat astăzi întemeietorul gândirii politice românești moderne.

Poporul, însă, a refuzat să facă trecerea la noul hibrid religios, mai multe revolte și acțiuni militare marcând

secolul al XVIII-lea. Opoziția populară a fost puternică și totul puternică a fost și întoarcerea la „legea grecească” (neunită), revenirea la ortodoxie a celor convertiți fiind o reacție comună.

În calitate de episcop unit, Inocențiu Micu-Klein (născut Ioan Micu), din Sadu, în Principatul Transilvaniei, a stat neclintit alături de turma păstorită. Atât în Dieta Transilvaniei, cât și în memoriile adresate Curții de la Viena sau împăraților habsburgici, el a cerut pentru prima dată recunoașterea drepturilor conaționalilor români. Ideile sale i-au influențat pe semnatarii memoriului „Suplex Libellus Valachorum Transilvaniae” (1791). Astfel, prin acest memoriu, națiunea românească, „*rugătoare și umilă... cu venerația și supunerea cuvenită* - cum scrie documentul - se roagă și cere, între altele: „*Ca numirile odioase și de ocară: tolerați, admiși, nesocotiți între stări, care au fost întipărite fără drept și fără lege, acum să fie cu totul îndepărtate, revocate și desființate în chip public, ca nedemne și nedrepte și astfel prin îndurarea Majestății Voastre Prea Sacre, națiunea română să fie repusă în folosința tuturor drepturilor civile și Nicolae regnicolare (naționale)*”...

În 1761, împărăteasa Maria Terezia (1717-1780) l-a trimis în Transilvania pe generalul Adolf Nicolau von Bucow (1712-1764). De naționalitate germană, acesta s-a remarcat în războiului austriac de succesiune. Faptele sale de armă i-au adus titlul de feldmareșal. Locotenentul Bukow s-a impus autorităților Vienei prin mijloace violente deosebit de brutale aplicate împotriva românilor. Represaliile pe care le-a ordonat urmăreau distrugerea bisericilor, schiturilor și mănăstirilor ortodoxe. Aproape 519 de lăcașuri de cult au fost distruse. În unele cazuri, bisericile ortodoxe au fost transferate cultului unit cu Roma (greco-catolic). Mănăstirea din Bucium (Făgăraș) a fost incendiată cu toți călugării refugiați în ea. Bisericile de lemn au fost arse pretutindeni, iar cele de zid au fost distruse cu lovituri de tun. În total, numărul lăcașurilor bombardate este apreciat la 150 de sfinte case de rugăciune ale românilor. Un caz special a fost bisericuța din Moglănești, aproape de Toplița, care nu a fost distrusă, dar a rămas părăsită aproape două veacuri. Români care nu au primit uniația, au fost persecutați, arestați, judecați sau executați. La Chinești/Cluj, unde fusese o protoierie ortodoxă, 40 de binecredincioși au fost împușcați pentru singura vină de a nu-și fi părăsit credința. După atâtea „fapte de armă”, von Bukow poate fi privit, așa cum scrie părintele Dumitru Stăniloae, drept „adevăratul întemeietor al bisericii unite din Ardeal, cu tunurile și dragonii săi.” (1) Părintele Stăniloae aprecia că sunt necesare volume întregi pentru a descrie represaliile la care au fost supuși românii pe pământ ardelean. Însăși împărăteasa Maria Terezia recunoștea că „mulțimea a fost tratată în acel principat al nostru cu moarte și alte mijloace de cruzime pentru religia neunită de rit grecesc.”

Jozephus Antonius Bajtay (1717-1773), episcopul romano-catolic al Transilvaniei, a fost, de asemenea, tulburat de atrocitățile comise. O spune el însuși: „M-am cutremurat de propunerea Excelenței sale, a domnului baron de Bukow care voia să detașeze un corp de 200 de soldați reguțați contra districtului amintit, pentru a-i

masacra pe toți fără a-i distinge pe cei vinovați de ce de cei nevinovați.”

Conform unui proces-verbal redactat de ofițeri austrieci, între 15 februarie și 12 martie 1699, în biserica de lemn de la Nicula, icoana Maicii Domnului a lăcrimat. (Icoana pictată în 1681 fusese dăruită schitului de nobilul român catolic.) Potrivit legendei, credincioșii cred că lacrimile Sfintei Maici au vestit cu înainte-vedere cruzimile pe care aveau să le cunoască românii ortodocși. La Nicula, până în ziua de azi, are loc cel mai mare pelerinaj din Transilvania de Nord, unde participă atât creștinii ortodocși cât și cei greco-catolici. (În 1918, ierarhii greco-catolici au fost alături de cei ortodocși susținând crearea României Mari). În același timp, se cuvine precizat că, în prezent, ortodoxia reprezintă religia majoritară, iar Biserica Unită cu Roma este tradițional considerată cea de a doua biserică națională românească. Rolul ei în dezvoltarea culturii române moderne este de netăgăduit chiar dacă diferendul patrimonial dintre cele două biserici naționale nu a fost încă rezolvat complet. Este vorba despre restituirea, de către Patriarhia Ortodoxă Română, a bisericilor ce au aparținut Bisericii Române Unite cu Roma.

La ordinul lui Stalin, prin decretul numărul 358/1 decembrie 1948, Biserica greco-catolică a fost interzisă. Episcopii ei călugării și credincioșii au umplut închisorile sau au fost persecutați, mulți pierind în pușcărie în colonii de muncă sau puși sub regimul domiciliului forțat. Patrimoniul bisericesc a fost expropriat și o bună parte din acesta a fost dată în folosință Bisericii Ortodoxe Române. Ministrul de Interne de tristă amintire Teohari Georgescu i-a declarat, pur și simplu, pe greco-catolici, „bandiți”. Biserica Unită a intrat în clandestinitate, conducerea comunistă considerând că BRU a încetat să existe, pentru ca abia pe data de 31 decembrie 1989 să fie repusă în legalitate.

În 2011, recensământul populației a indicat că uniții sunt în număr de 150 593, respectiv 0,75% din întreaga populație a țării. (BRU apreciază însă numărul credincioșilor săi la 488.000 de persoane). În iulie 2010, Sfântul Sinod al BOR și Patriarhul Daniel au avut inițiativa reluării dialogului cu BRU. Duminică, 2 iunie, la Blaj, pe Câmpia Libertății, Papa Francisc a condus slujba de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici morți în penitenciarele comuniste, uciși „din ura față de credință”.

Printr-un gest târziu, dar așteptat, la 20 iulie 2023, secretarul de stat pentru culte și-a cerut scuze pentru opresiunea asupra bisericii greco-catolice recunoscând implicit nelegalitatea politicilor practicate în perioada comunistă.

Lupta pentru apărarea credinței strămoșești și respingerea uniației s-a datorat atât opoziției tăcute a românilor ortodocși cât și sacrificiilor pe care le-au acceptat cea mai mare parte a românilor transilvăneni. Într-o biserică istorică din Maramureș s-a păstrat amintirea acelor vremuri: în partea de sus, într-un colț al pronaosului, a fost descoperită o inscripție care sună așa: „O, români nefericiți, care suntem neuniți.” (2)

Prin dăruire și jertfă, acești martiri și mărturisitori au dat forță bisericii ortodoxe. Necunoscuți de laici, puțin

cunoscuți de mireni, aceștia aparțin îndreptățit istoriei noastre din Transilvania și nu numai. (3)

Visarion Sarai (1714-1745) a activat în Banat și Ardeal ținând predici împotriva greco-catolicismului și încurajând opoziția națională bisericească. A fost întemnițat la Sibiu în 1744, apoi purtat prin pușcăriile austriece din Alba Iulia, Deva, Hunedoara, Timișoara, Osijek (Croația) și Raab (azi Gyor, Ungaria). A fost mutat în fortăreața Kufstein în Tirol, cel mai cumplit loc de detenție al Imperiului unde se presupune că a încetat din viață ca urmare a relexor tratamentelor suferite.

Oprea Miclăuș Nicolae, secolul al XVIII-lea, țăran (oier) ortodox din Sălișteța Sibiului, a adresat petiții anti-uniație împărătesei Maria Terezia. A fost arestat de mai multe ori, dar a reușit să scape. În 1752 a fost încarcerat din nou împreună cu Moise Măcenic și zăvorât în închisoarea din Kufstein. Se consideră că ambii au murit în această teribilă închisoare.

Moise Măcenic (secolul al XVIII-lea) din Sibiel a fost hirotonit preot ortodox de către mitropolitul Neofit Cretanul al Ungrovlahiei. A refuzat să depună un nou jurământ preoțesc ca preot greco-catolic. Vânat de autoritățile imperiale, și-a lăsat familia și a fugit în Banatul de Sud la Becicherecu Mare (azi în Serbia). În 1752, cu două zile înainte de Înviere, popa Măcinic împreună cu Oprea Miclăuș Nicolae au luat drumul Vienei ca să prezinte Curții imperiale o nouă petiție din partea sătenilor ortodocși din zonele Făgăraș, Sibiu, Sebeș și Orăștie. La Timișoara traduseră memoriul în limba germană. Au fost primiți în audiență de Maria Terezia și de cancelarul Wenzel Anton von Kaunitz. În loc de a primi un răspuns la memoriul înaintat, cei doi au fost arestați pentru tulburarea liniștii publice și au fost încarcerați în aceeași fortăreață îngrozitoare, Kufstein. În 1784, după 32 de ani de detenție, Stana, soția lui Oprea Miclăuș s-a adresat noului împărat Iosif al doilea solicitându-i să-i pună soțul în libertate. Conducerea închisorii din Munții Tirolului a raportat că nu se mai știe nimic despre el.

Cei doi nu s-au întors niciodată la familiile lor așa că acum se consideră că atât Oprea Miclăuș cât și celălalt și-au sfârșit zilele ca martiri în temnițele fortăreței Kufstein, cea mai temută carceră a imperiului.

Ioan din Galeș (secolul al XVIII-lea) a fost un preot ortodox hirotonit la București sau Râmnicu Vâlcea (nu se știe precis). Pentru că și-a apărat credința, în 1786 a fost arestat și dus în lanțuri la Sibiu prin ordin imperial, fiind apoi mutat în închisoarea cetății Deva. De aici, preotul Ioan din Galeș a fost dus sub escortă militară la Graz, apoi la Kufstein unde a ținut captiv până la moarte.

În anul 1776, scrie cronicarul și copistul Duma Radu II din Brașov, câțiva negustori brașoveni l-ar fi căutat la închisoare iar el le-ar fi transmis că „mai bine va muri acolo decât să se lepede de credința strămoșească”. În 1780 era încă deținut pentru că sârbul Ghenadie Vasic, întemnițat în aceeași pușcărie cruntă, a reușit să expedieze țarinei Ecaterina a II-a și Sinodului Bisericii Moscovei și a întregii Rusii, o scrisoare prin care îi implora să intervină pentru a fi eliberat. Deținutul sârb a mai adăugat: „Aici, în închisoare este și un preot român din Transilvania cu numele Ioan care pătimizește în robie de 24 de ani pentru credința ortodoxă.”

E ultima dată când mai este pomenit numele preotului din Galeș.

Sofronie de la Cioara (secolul al XVIII-lea) (4) este poate singurul apărător al ortodoxiei care a scăpat de prigoana imperialilor. Născut în satul Cioara (astăzi Sălișteța, județul Alba), aflat pe atunci în Imperiul Habsburgic, numele său de mirean era Stan Popa. După moartea soției s-a călugărit la Curtea de Argeș, în Valahia. A revenit în satul Cioara unde a construit un mic schit dedicându-se vieții monahale. În 1757 a început să încurajeze evlavia românilor neuniți, afirmându-și neabătut încrederea în ortodoxia moșilor și strămoșilor. Mesajul său era ferm, agitând țăranii împotriva uniației, a preoților uniți și episcopului unit de la Blaj. „Unirea e mincinoasă, uniții sunt eretici, papistași dați cu nemții.” (5)

Călugărul Sofronie a predicat românilor din Țara Zarandului, Țara Moților, pe cursul superior al Mureșului.

În primăvara anului 1757, autoritățile habsburgice au distrus micul schit de lemne ridicat de Sofronie, el însuși fiind arestat și întemnițat la Bobâlna, Hunedoara. Dar au trebuit să-l elibereze când circa 600 de țărani înarmați cu măciuci au hotărât să-și scape predicatorul. În 1760, pe când încercau să intre în biserica din Abrud, a fost din nou arestat. Încă o dată, românii care lucrau în minele din Abrud l-au pus în libertate, l-au păzit și l-au ascuns de austrieци. Răzvrățiții s-au îndreptat spre Blaj unde l-au amenințat pe Petru Pavel Aron care, de teamă, s-a refugiat la Sibiu.

Atunci Sofronie a convocat, în 28-29 februarie 1761, un sobor al Bisericii pravoslavnice ortodoxe din Transilvania. Adunarea a redactat în memorie în 19 puncte prin care li s-a cerut imperialilor libertate confesională, numirea unui episcop ortodox și punerea în libertate a celor întemnițați. Represaliile nu au întârziat să apară, desfășurându-se sub comanda generalului Bukow: preoții ortodocși, alături de neînfricații susținători ai predicatorului; cei care se împotriveau unirii cu biserica Romei, alături de cei care se opuneau ocupației habsburgice, au fost surghiuniți (mulți în Banat). Sofronie a fost condamnat la cinci ani de temniță. A avut noroc însă, fiindcă pronia l-a ajutat să treacă munții în Țara Românească.

Ultimii ani din viață i-a petrecut la mănăstirile din Robaia și Vieroși (ambele în județul Argeș). A fost egumen la Mănăstirea Curtea de Argeș unde a și încetat din viață.

După refugierea lui Sofronie la frații de peste munți, mișcarea pornită de acesta nu a încetat ci, dimpotrivă, a continuat să existe. Atmosfera era încărcată și din cauză că permanent călugării ortodocși din afara Transilvaniei călătoreau în Ardeal pentru a se reconverti la ortodoxie. Tensiunile permanente în rândul românilor supuși Vienei au determinat-o pe împărăteasa Maria Terezia să emită un edict imperial în 1769 prin care cultul ortodox a fost recunoscut ca religie. Iosif al doilea (1741-1790) care vine la tron ca împărat al Sfântului Imperiu Roman a continuat politică de indulgență religioasă. A elaborat „Edictum Tolerantiae” la 8 noiembrie 1781, act care avea să schimbe peisajul confesional. Colectivități însemnate au hotărât să renunțe la greco-catolicism și să se întoarcă la ortodoxie în noul cadru legislativ. Românii au putut să își manifeste

deschis afilierea la biserica răsăriteană. În rândul celor mulți care au luptat împotriva uniției, țăranul Atanase Todoran rămâne un personaj de proporții epice ale cărui fapte au rămas legendare.

Alexandru Tănase Todoran (6,7,8) (născut în 1659 la Bichigiu, mort în 1763 la Salva. Bistrița-Năsăud), țăran fruntaș în satul său, era cunoscător de carte, judele și colectorul dărilor pe Valea Bichigiului și Valea Sălăuței (Năsăud).

Atanase Todoran, sub domnia împăratului Carol al VI-lea, a fost înrolat în armata austriacă. Cum liberarea nu mai venea, a dezertat și s-a întors acasă, în Transilvania. Urmărit de puterea împărătească, o vreme a stat ascuns în Munții Țibleșului, în Maramureș și în Țara Chioarului. A luptat și oastea lui Pinteza Viteazul, iar după ce haiducul a fost ucis, a plecat în Moldova; 13 ani a slujit în armata moldovenească. În 1717, domnitorul Mihai Racoviță îl eliberează din oaste. (Avea 74 de ani pe atunci). Hrisovul domnesc precizează: „Ridicăm la cinul de răzeș pe dumnealui Tănase Todoran care ne-a dovedit supușenie, credință și vitejie și îi dăm în stăpânire pe vecie pentru dânsul și urmașii săi 20 de pogoane de țarină, două de vie și un crâng de pădure în Ținutul Neamțului.”

A dovedit intransigență în privința ortodoxiei sale: s-a opus ca fiul său să fie împărțit cu azima (pâinea nedospită folosită de romano-catolici) în loc de anafură (pâine dospită folosită în bisericile ortodoxe); nu a vrut să se spovedească unui preot unit. În 1763, cu ocazia unei vizite pastorale a episcopului greco-catolic, Atanase a refuzat să-I înmâneze cheile bisericii, cerând să fie lăsat în pace în credința sau ortodoxă. (Intransigența sa avea totodată o motivație puternică: religia a fost pentru românii asupriți elementul fundamental prin care își afirmau condiția etnică.)

La întoarcerea din Moldova, a fost prins și condamnat la închisoare pentru vina de a fi fugit, în tinerețe, din armata austriacă. A fost încarcerat câțiva ani în Turnul Dogarilor din Bistrița-Năsăud.

Pus în libertate, s-a înrolat în Regimentul 2 de grăniceri români din Năsăud. (Serviciul militar însemna un moment de răscruce în viața fiecărui flăcău. Încă se păstrează un cântec din acea vreme:

„A trimis Crăiasa carte/ La toate fetele, toate/ Să nu poarte păru-n coade/Că au frațiori la moarte.”

Pe data de 10 mai 1763, la Salva, pe platou, s-a organizat sfințirea drapelului de luptă și depunerea jurămintelor, de către noii recruți ai regimentului grăniceresc. În față, a ieșit călare „moș Tănase Todoran” - pe atunci în vârstă de 104 ani - care a rostit un apel neașteptat:

„De doi ani suntem cătane, adică grăniceri și carte n-am căpătat de la Înalta împărăteasă că suntem oameni liberi. Ne-au înscris iobagi, dăm dare, facem slujbe împărătești, copiii noștri vor merge până la marginile pământului să-și verse sângele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem niciun drept, copiii noștri să fie tot proști, ori vor învăța Ceva, ori ba? Așa nu vom purta armele ca și sfânta lege să ni-o ciufulească tisturile (căpeteniile n.n.). Jos armele! Alungați afară păgânii dintre hotarele noastre!”

O parte din catanele care ar fi trebuit să depună jurământul au trecut însă de partea lui Atanase, aruncând armele în semn de protest și nesupunere.

În noiembrie 1763 a avut loc execuția răzvrătiților care fuseseră găsiți vinovați de instigare și participare la revoltă. Au fost aplicate cele mai cumplite, barbare și inumane pedepse. Horia și Cloșca (1785) nu a fost singurii trași pe roată. Înaintea lor, în 1763, Atanase Todoran a fost frânt pe roată de sus și până jos. Capul i-a fost legat de o roată „pentru că i-a reținut pe oameni de la unire și de la înrolare în statul militar grăniceresc.” Ultima suflare a lui „moș Tănase Todoran” este păstrată pios până astăzi de cântecul folcloric năsăudean „Balada lui Todoran” disponibilă pe YouTube în interpretarea Valeriei Peter Predescu:

„El s-o sfârșit tras pe roată/ Plâns și azi de lumea toată/.../ Pe cei omorâți aici/ Lângă Salva pe mocirlă/ și codrul plânge de milă”.

Pentru aceeași vină, au fost martirizați prin spânzurătoare Vasile Dumitru din Mocod, Grigore Manu din Zagra, Vasile Oichi din Telciu și alții.

Capetele celor martirizați au fost puse în pari la poarta caselor în care locuiseră.

Trupurile le-au fost ciopârțite și bucăți de carne din corpurile lor au fost puse la răscruce de drumuri...

Alți 19 grăniceri au primit pedeapsa capitală, dar au fost grațiați și sancțiunea aplicată a fost bătaia cu vergi. Au trebuit să treacă de 10 ori în sus și de 10 ori în jos printre 300 de soldați care i-au lovit cu vergi. Mulți au murit din cauza loviturilor primite. Abia în 1787, sub împăratul Iosif al doilea, a intrat în vigoare Codul Iozefin care va interzice complet tortura. Biserica Ortodoxă Română, în 1955, i-a canonizat pe Sfinții mărturisitori ardeleni cu zi de pomenire în Sinaxar pe data de 21 octombrie. Aceștia au fost Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara și Oprea Miclăuș. O dată cu aceștia sunt cinstiți și preoții mărturisitori Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel. La rândul lor, Atanase Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigore din Zagra și Vasile din Telciu au fost recunoscuți de Sfântul Sinod al BOR ca sfinți martiri și mărturisitori năsăudeni cu pomenirea în ziua de 12 noiembrie. Canonizarea a avut loc la Slava pe același platou unde avusese loc și revolta grănicerilor năsăudeni.

Note:

1. Dumitru Stăniloae, „Uniatismul în Transilvania”, Editura Institutului Biblic, Editura Enciclopedică, București, 1973
2. Ioan Bârlea, „Însemnări din bisericile Maramureșului”, Editura Atelierele Socec, București, 1909.
3. Ioaniche Bălan, „Patericul românesc”, ediția a cincea, Editura Mănăstirii Sihăstria, 2005
4. Teodor Bodogaie, „Cuviosul Sofronie de la Cioara” în volumul „Sfinții români și apărători ai legii strămoșești”, București, 1987.
5. David Prodan, „Supplex Libellus Valachorum”, Editura Enciclopedică, București, 2013.
6. Preot profesor doctor Mircea Păcurariu, „Sfinți daco-romani și români”, Editura Basilica, București, 2013.
7. Emil Preda, „Dicționarul sfinților ortodocși”, Editura Lucman, București, 2000.
8. Vasile Tutula, Tănase Todoran, „Eroul și martirul de la Slava” în revista Cetatea Bihariei nr. 2/2006, Oradea

Dr. Mihai NICOLAE

Fiction review

Nuanțele pierderilor și regăsirilor

Cartea de debut a scriitoarei **Simona Liutiev**, apărută în anul 2015, la *Editura Science Press*, se numește **Pierd** și, după cum mărturisește autoarea, este o încercare de a aduna „sub cupola unui singur gând” bucăți din propriile sale trăiri – un adevărat depozit de evenimente, memorii și emoții, asamblate în scurte narațiuni polifonice, scrise cu alertețe și îndrăzneală.

Acest volum de povestiri de mică întindere impresionează prin diversitatea temelor și prin felul în care, asemenea unui caleidoscop, scoate la iveală atât interioritatea autoarei, cât și numeroasele fațete ale lumii care i se perindă prin fața ochilor.

Scrise cu atenție la detalii, uneori cu umor și sarcasm, cu o privire lucidă asupra vieții, cu slăbiciunile, bizareriile, așteptările și resemnările ei, povestirile exprimă dorința de a înfățișa cât mai fidel tablouri ale realității din perimetrul cunoscut de autoare, tablouri care merită a fi cunoscute și păstrate în rama din care ele se pot deschide către un ochi curios, experimentat și sensibil.

Când delicate, când expansive, povestirile se derulează în secvențe decupate din real, uneori dintr-un imaginar luminos (vezi *Pui de Nor*), urmărind ritmurile unui orizont în mișcare, într-un parcurs narativ care își schimbă tonul cu ușurință. Acest constant balans al contrastelor adaugă volumului o surprinzătoare exuberanță, un ton jucăuș, ludic, alternând cu unul al reflecției sau al nostalgiei.

În narațiunile Simonei Liutiev își fac loc pe o scenă generică personaje stranii precum singuratica bătrână care hrănea cu pâine muiată păsările cerului și buburuzele care îi invadaseră curtea și locuința, sau Michael, bătrânul aurolac-boschetar, preocupat să scrie în tovarășia șobolanilor despre terorii închisorii lângă zidurile căreia își petrecea veacul.

În altă cheie narativă, un Pui de Nor se amestecă printre oameni, învăluindu-i în faldurile sale umede, alegând să se *piardă* între înălțimile din care îndrăznește să coboare și frumoasele peisaje lumești, ori să se așeze la o fereastră veghind și îndrumând viețile celor dragi.

Povestea unei brătări de chihlimbar, o piesă cu dublă valoare, dăruită unei profesoare de literatură, o ființă aflată într-o situație delicată a vieții, dar și alte povești trăite în grabă, unele fără finalitate, întregesc țesătura acestei cărți, acoperind ritmurile lumii contemporane și permițând ieșirea la suprafață a unor amintiri și evocări ale persoanelor dragi din viața autoarei.

Răvășitoare este povestea bătrânului profesor de literatură Mateescu, descoperit, după mulți ani de la terminarea studiilor liceale, într-o secvență de viață marcată de suferință. Emoția întâlnirii cu profesorul-mentor, un om care a știut să modeleze destine, este tulburătoare. Este poate cea mai puternică secvență a cărții, alături de amintirile legate de copilăria petrecută la țară, într-un sat din nordul Argeșului, amintiri cuprinse în narațiunea *Capul locului*, o sintagmă familiară, a cărei rezonanță găsește loc în inima celor care și-au petrecut mica copilărie într-un univers rural, pe care îl poartă cu ei pentru totdeauna și ale cărui granițe străvechi rămân în ascunzișul memoriei:

„Nu aș ști să spun când e mai frumos capătul ăsta de loc, poate iarna când sunt foarte multe stele și în liniștea nopții poți auzi respirația oilor sau panica în preajma lupilor, poate toamna când e curtea plină de dovleci, prune, mere, cartofi (...), poate primăvara când îl vezi așa cum e el, sau poate în verile cărora deja nu le mai pot spune prăfuite (...).”

Alături de ipostazele lumii exterioare, zugrăvite într-o lumină chirurgicală, cealaltă lume, a interiorului sufletesc și a amintirilor pline de emoție, este recuperată, și nu *pierd*(ută), Simona Liutiev eliberând-o în povestiri biografice scrise cu naturalețe, într-un registru epic concentrat, alert, scoțând la iveală fragilitatea omului care, în adâncimile sinelui său, își caută mereu paradisul.

Liliana RUS

Mamei

Am văzut-o pe mama-n livezi.
Avea mersul ca al Sfintei Fecioare
Și din brațe ramuri blânde și verzi
Îi creșteau, altoindu-se-n soare.

Am văzut-o apoi într-un lan
Mlădioasă precum spicul de grâu,
Precum Cel ce ieșit din Iordan
Sfințea apa marelui râu.

Am văzut-o pe mama murind.
Nu știam - să mă bucur, să plâng?
Când atâta durere purta
Într-un trup, cum e macul de blând.

Și apoi am văzut o lumină
Și-n lumină chipul ei mlădia,
Se ruga printre flori în grădină
Și prin ele mama mea învia.

Ultimul păcat

Plouă și e timp de iubire!
În așternut simt stropii
tot mai reci,
de parcă-s lacrimile
ce-n privire
le port într-una
sincere și seci.

Atât de liniștită
cade ploaia!
Din streșini, până-n sânge
se prelinge,
Rostogolindu-și picurii
cu droaia,
Pe rănilor, ce numai ea
le-atinge.

Plouă tăcut
și-n liniștea din ea
Te inventez în stropul rece,
În tot ce gândurile mele-ar vrea
să te transforme
în drumeț, în Rege.

Plouă tăcut pe cerul înnoptat
De-atâtea amintiri care mă dor.
Ploaia să fie ultimul păcat,
În care lână tine-aș vrea să mor!

Poezia zero

după o noapte
vine un alt întineric

un fel de teatru

un ritual al blestemelor
care nu se mai despart
de trup

al blestemelor care
nu se mai descâlcesc
dintre degetele voastre

Ochi care
nu se despart de spurcăciuni
nu pot vedea orizontul
ca pe o salbă gingașă
de mărgele

nu blugii
pe care-i purtați
sunt de vină

nici puloverele cumpărate
de la second hand
sau primite cadou după
o noapte de sex cu
octogenarii

nici tatuajele de prost gust
făcute de fițele
de și mai proastă reputație
fete corigente de-a lungul anilor
la dirigenție

ci
starea falsă de fericire
pe care o afișați
precum o cămașă
prea strâmtă sau
prea largă
sub care
îngrămădite stau durerile -
cel mai devastator pericol
pe care
mi-l pot imagina.

aceasta este poezia
scrisă la punctul zero

de fete sulemenite -

veste proastă pentru
toți cititorii.

MIRELA DUMA

Un singur suflet

Tu ai intrat în camera nupțială
și atunci lumina întregului Univers
s-a așezat între noi.

Trupul tău-un fluviu de stele,
curge lin peste țărnul ființei mele,
respirația ta e o constelație,
care pulsează tăcut printre galaxii,
iar cuvintele tale, torenți de meteoriți
ard nerostite în văzduhul dintre noi.

Măinile tale mă ating
precum aripile unor fluturi,
iar tu ești roua care îmi limpezește gândurile,
focul care îmi arde umbrele,
cântecul care îmi alină cugetul,
infinutul care se închide în armonie.

Visul femeii iubite
a pătruns în inima mea,
alungându-mi temerile,
înălțându-mă spre mine însumi.

Și astfel ne topim în tăcerea albă,
devenind peste noapte
un singur suflet care umple Universul.

Vechi restaurante

Lumina de neon palidă
își întinde brațele obosite
peste mesele de lemn lustruit de vreme.

Pe un perete ceasul adună minute în șir.

Tutunul strălucește a vechime,
un chelner cu pași molcomi
și costumul prea des purtat
servește mâncare și câte un pahar
la mesele celor veniți pentru a se ospăta.

Timpul nu se grăbește, stă pe scaun,
ascultând cu nesaț lăutarii,
și tot lui îi e dor
de serile petrecute în vechiul restaurant.

Barul

În colțuri de un albastru obscur
râsul se amestecă cu șoapte și priviri,
nu mai e nevoie nici măcar de vreo vocală rostită.

Privirile rămân vesele ori acide,
iar trupurile dansează într-una, intră, ies din scenă,
dând impresia că nu se vor opri niciodată.

O încheietură subțire, fragilă,
ține în mână un cocteil... roz

E bine, e rău, e doar altfel,
ne vor spune generațiile viitoare,
dar viața triumfă atunci când zorile se ivesc.

Copilărie

Cândva trăiam într-o patrie mică.

Prin unele locuri erau câmpii pline de flori,
prin alte locuri dealuri înverzite
și pâlcuri de păduri,
mai sus erau munți.

Fără de veste, fără să vreau
treceau zilele și odată cu ele nopțile,
iar eu făceam câte un pas, câte un pas,
apoi drumuri lungi spre o lume
care nu mai semăna
cu leagănul meu de odinioară,
o lume cu bucurii mici,
împovărate de multele gânduri.

Am încercat să fug și să mă întorc
spre țărâmul de odinioară,
dar mare mi-a fost mâhnirea când,
cu greu am înțeles că acea patrie,
pe care atât de mult o iubeam,
nu era decât rodul iluziilor
ce veneau spre mine,
cu fiecare gând, cu fiecare zâmbet,
cu fiecare clipă!

MIHAI ENACHE ZANIER

POEZIA TÂNĂRĂ

Magdalena-Petruța Ivan s-a născut în 8 iunie 2007, la Bistrița. Este elevă în clasa a XII-a, la Colegiul Național „Andrei Mureșanu”, Bistrița, fiind membră a cercului literar de la Palatul Copiilor Bistrița, grupa de performanță. Scrie, de ani buni, poezie. A obținut premii la concursuri literare de profil, precum „Tinere condeie”, „Scrisori de mai”, publicând în „Răsunetul cultural” și în antologia „Conexiuni”, 2024, ca urmare a participării la Concursul Național „Lirismograf”, Sibiu. A fost voluntar la Festivalul „Poezia e la Bistrița”, 2025, lecturând poezie în cadrul evenimentelor dedicate liceenilor.

MAGDA IVAN

Roșu închis

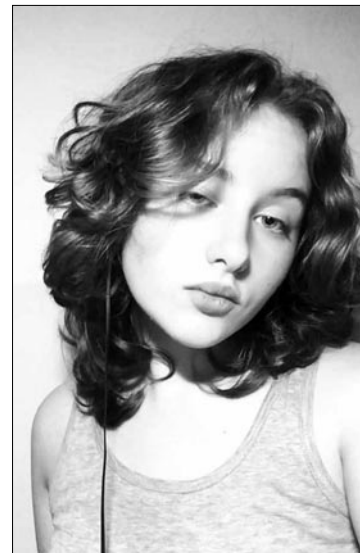
Desfă-mi capul ca pe o portocală
umple-l cu vin roșu tânăr
nelăsându-l să-și atingă întregul potențial
devorează gândurile ce-mi zbuciumă apetitul
lasă la marinat cuvinte
ca să le savurezi cu adevărat
curăță orice pată de mucegai
și nu lăsa vorbe să te îmbete
alături de mirosul dulce
al vreunei bucăți putrezinde
spintecă corzile vocale
și folosește pe post de acordeon
ia-ți avânt cu ultimele mele suflări
compune pe ritm amator
poem de jale
furat dintr-o inimă de cimitir
pe limbă un gust de moarte.

O mică scurgere

A mucegăit slămina în frigider
am mers să caut vin
dar am dat de drojdie
scris fără rost
că poate scot ceva folositor
o piesă ce nu ți-o poți scoate din cap
pantaloni scurți, șosete scurte
genunchi plini de julituri
gambele cu urme de urzici
o ciumă trecătoare
ajută măcar cu reumatismul
pachet de țigări ce se pitește din geanta prea plină
a unui poet îmbătat de cuvinte
gumă moale aproape topită
lipită de-o talpă de papuc
nu știam că saxofoanele pot schelălăi
generatoare ce atârnă deasupra unei scene
ca niște capete spânzurate
compun o problemă de primăvară
desenez o paralelă
și se pierde
...
în final
pornim și noi
cătore niciunde.

Ocnă

holuri pustii
ademenesc suflet fără gazdă
scări se contopesc în calea mea

ferecată limbă ce nu-mi satisface
fluxul gândurilor ce trebuie vomitate
cafeaua nu face bine pe stomacul gol
doine rusești ung sufletul
cu magiun proaspăt
caise parfumate-mi orbesc simțurile
izbesc podeaua cu pumnul plin
muscă senilă încearcă să pornească
lacrimi zidite după ochi de sticlă
mierea-mi capturează umbra
rupe fascicule fantomă.

Cicoare

pielea roșie plusează
sângele clocotește supraîncălzit
nicio urmă de lumină
dar porii suflă greu
picături penetrează ochi albaștri
ochii mei, ochii noștri
plâng peste ce a rămas din sămânța mea
ploaie de acid sulfuric
fața își scutură păsări moarte
din părul prins pădure
țesutul se deshidratează
odată atins se zdrobește
își pierde compoziția
jelesc firmituri grele
floarea mea de cicoare.

Anemonă

blană groasă, vișinie
100% de animal
100% vopsită
îmbrățișează corp de femeie
ruj roșu
în urmă lasă un iz de cocos
pălărie mare îi acoperă fața
prea scumpă ca să o lase la soare
tocuri răsună
pasul devine tot mai apăsat
își dă pantofii jos
iar călcăiele-i sângerează
stoarce fiecare strop într-un pahar de vin
neșlefuit
taie buzele carnoase
când încearcă să guste lichidul
dar asta nu o oprește
din a devora.

Încercări și provocări

În 1972, filmul lui Elio Petri „**Clasa muncitoare merge în paradis**” lua marele premiu la Cannes la egalitate cu „**Cazul Mattei**” (regizor Francesco Rossi). Pe vremea aceea și juriul festivalului și spectatorii apreciau astfel de filme. Fără efecte speciale, ”transformers”, extraterestri, catastrofe, crime și tensiuni horror! Ceea ce era doar un avertisment devine fapt, după mai bine de o jumătate de secol. IA a luat deja bilete spre ”paradis” pentru o clasă despre care, acum se vorbește din ce în ce mai puțin și în cu totul alți termeni, decât atunci. Dar - intelectualii, artiștii, creatorii vizionari, visătorii, oare ce soartă vor avea? La ora când a scris romanul **Bietul Ioanide**, George Călinescu sincer credea că pe aceștia, în socialism îi va aștepta o soartă mai bună, decât în capitalismul interbelic... Cartea a fost ecranizată de Dan Pița în 1980, după un scenariu scris de Eugen Barbu. Mulți dintre concetățenii noștri, rămași acasă, dar și dintre cei din diaspora, cu cariere de succes acolo fac parte din câteva generații, care au dormit cu „Istoria literaturii” a lui Călinescu și cu „Culegerea de probleme de matematică” a lui Gheba sub pernă, ceea ce explică parcursul lor ulterior. Pentru ei, filmul „**Felix și Otilia**” din 1972 (regizor Iulian Mihăi), după romanul cu același titlu, al celebrului critic a reprezentat un eveniment cinematografic remarcabil, îndelung așteptat și comentat. Poate și o promisiune de relaxare ideologică... De altfel, și astăzi pelicula, reluată mereu la tv, îi ajută pe cei ce nu au citit opera să ia o notă bună la bacalaureat. Oamenii se adaptează vremurilor, apar mereu noi cerințe și exigențe legate de ideologie sau tehnologie... Cei mai fragili, mai sensibili, dacă nu o fac pierd, cum se spune, trenul, și pariul cu viața. Este și cazul arhitectului din romanul „Bietul Ioanide”. Filmul cu același titlu merită revăzut în primul rând pentru o pleiadă de actori reuniți într-o distribuție de aur: Leopoldina Bălănuță, Octavian Cotescu, Gheorghe Dinică, Ștefan Iordache, Ion Caramitru, Ovidiu Iuliu Moldovan, Olga Tudorache, Carmen Galin, Anda Călugăreanu, Mircea Diaconu, Marga Barbu. Pentru rolul principal a fost ales pictorul Ion Pacea (dublat de George Constantin).

Ioanide este prototipul intelectualului de bună credință, educat, talentat, dedicat meseriei sale și cauzelor înalte. Mai puțin înțeles de apropiați și deloc de

cei cu care nu se aseamănă și ale căror valori nu le împărtășește. La ora premierei acestui film, cinefilul autohton avea deja știință despre capodopera lui Fellini „**8 și 1/2**”, care vorbește despre același lucru - angoasele și lipsa de soluții, într-o societate deloc empatică pentru un creator aflat în derivă. Dragostea, care ar putea înlesni o ieșire din labirint nu funcționează nici aici, nici în cazul lui Guido, interpretat de Mastroiani în producția italiană.

Rolul creatorului, al artistului și șansa lui de a-și vedea opera cunoscută și apreciată într-o societate ostilă, măcinată la rândul ei de felurite crize sunt lucruri la care merită să medităm din când în când. Sincopel inspirăției tot mai puțin fertile, blocajul afectiv și creativ, absența unui suport emoțional și social eficient conduce la depresie și ratare.

În cazul romanului publicat în 1953 și ecranizat în plin socialism ceaușist a fost o provocare să fie surprins, în toată splendoarea lui, grotescul tragic al situației și al personajelor, care au populat societatea interbelică și apoi tranziția la o nouă orânduire. Fresca lumii evocate de filmul lui Pița cuprinde figuri prezente și în „**Scribul negru**”, pentru a avea o imagine completă a condițiilor în care arhitectul, care visa la o reconstrucție și modernizare totală a vechiului București, își pierde fiul și fiica implicați în mișcarea legionară, casa, muza, puterea de muncă și, în cele din urmă, respectul unui anturaj obsedat de succesul financiar și politic. Războiul, schimbarea de regim politic, ordine socială etc. pot ușor nimici mai multe destine și un viitor artistic sau academic, care părea promițător, ba chiar era invidiat de mediocritățile profitoare din jur. Vi se pare cunoscut? Vă întrebați cum se pot întâmpla astfel de lucruri? Cine și cum ar putea împiedica repetarea lor în istorie? Răspunsul trebuie să-l găsim singuri. Nu știu dacă, deocamdată, am putea avea mare încredere în ce ne-ar prezenta, ca proiect, compilând texte din spațiul virtual, Inteligența Artificială...

DOINA BERCHINĂ

Gușterele din patul lui Sicomet

(fragment)

Aș vrea să continui romanul „Ferma Gușterilor”. Să-l leg cumva de Portalul cu cele Șapte Izvoare, proza premiată la Festivalul Național de Literatură „Marin Preda”, dar nu știu pe ce cărare să apuc. Să mă întorc în trecut? Să abordez viitorul... Rămâne de văzut.

Libertatea alegerii e panaceul creatorului. Tema asta a libertății m-a pus pe gânduri. Se dă un câmp nins – o plajă cu nisip - sau ecranul spuzit aprins al monitorului. Poate fi și un spațiu tridimensional ca acesta, unde mă aflu acum acoperit cu cenușă, întins de la Malu Vânăț către dealul Valea Radului, după un foc ce a ars intens, și unde se pare au secat cele Șapte Izvoare.

Literele albe și negre, fulgi de zăpadă rebeli și funigei de tăciune s-au strâns într-un brainstorming în norul din capul meu. Furtuna se dezlănțuie, viscolul se întetește, o ceată de gușteri zburători, coborând din cer, desenează sub troienele vălurite cristiane pe schiuri. Fugitiv îmi zâmbesc. Sporovăind mă înconjoară, cum înconjoară un alunış tânăr o pădure seculară împietrită.

Îmi scot briceagul și retez scurt o niuelușă dreaptă dintr-un snop de raze. O ascut la un capăt, cum procedam în copilărie pe prundișul râului cu niuelușă de alun, ca să desenez în nisip soarele, luna și stelele. Cu bagheta aceea va trebui să creionez completând firava lucrare a „Fermei Gușterilor”, întărindu-i încheieturile și legând cu un lanț din zale de țipirig împletitura nefirească între „Tobârlanii” – reloaded reinventat(e) și personajul Titi Epure, trăitor în romanul „Casa roșie”, singura mea carte în care nu apar gușteri.

Despre libertate poți avea abordări multiple. Important e să ai întotdeauna posibilitatea să nu alegi o direcție greșită. Am ales să scriu în acest mod, alb pe alb, chiar dacă pe margine, jurații mă presează, înjură și fac gesturi obscene, arătându-mi cu degetul că sunt reguli, și scrisul nu poate fi de capul lui, autonom și suveranist.

Nu sunt auto-nom și infatuat, nici măcar nu am auto-mobil propriu cu care să mă plimb fără reguli de circulație, nu mai sunt tânăr! Împrumut de la rent a car la nevoie când trebuie neapărat să părăsesc biroul unde îmi fac veacul cu scrisul, azi un automobil de culoare roșie, mâine unul argintiu... Schimb culorile după caz și dispoziție sufletească.

Doar în weekend-ul ăsta întâlnind-o întâmplător pe Maria în apartamentul celeilalte Marii, căreia îi adusesem fotografiile de la Viena. Știam că murise într-un accident, dar nu aflasem că devenise în cealaltă lume, avocat și că pledase chiar în procesul Tobârlanilor.

Memorabilă seară, prelungită în noapte până spre dimineață și încheiată cu toate cele trei Marii în patul lui Sicomet. A treia Marie, mai cunoscută cu numele Dorami, tocmai ce ajunsese de la Paris și nu găsisese cameră la hotel. Unde era să tragă? La o prietenă, desigur, și fostă colegă de facultate. Dar eu fericitul de mine cum mă împart la toate trei?

Dimineața, avocata mi-a luat adresa și mi-a zis că mă caută în weekend să mă scoată din gândurile și nelămuririle mele. A apărut la volanul aceleiași mașini luxoase, limuzina albastră cu care avusese accidentul.

Voia să mă consulte să-mi dau cu părerea, i se părea că torsul motorului la drum întins, după reparația capitală, cumva se împiedică, la fel ca respirația în somn a unui ins când are apnee.

De ce să nu conduc eu? Cum să pierd spectacolul desfășurat lângă mine!... Ținuta perfectă, suplă, elegantă, ușor înclinată spre înainte. Figura destinsă care se deschide înflorind simultan cu apăsarea piciorului pe accelerație. Șuvița de păr blond și rebel ce-i intră în ochi când își întoarce spre mine, scurt, privirea senină, mulțumită. Genunchiul ușor dezgolit când apasă ambreiajul, bucuria manifestă depășind momăile din trafic.

Nu eram atent la trafic, nu știam încotro ne îndreptăm.

„Ce-or fi căutând trovanții ăștia pe banda a doua n-am să pot pricepe!?”

Fericit și eu de fericirea ei îi arăt ușor îngrijorat de tabloul de bord, viteza, amintindu-i de accident. „Nu știu în ce mod ai reapărut după dispariția ta, nu-ți pun întrebări, dar sigur vreau să prelungesc minunea șederii alături de tine!”. „Stai liniștit că te iau cu mine!...” Depășise de mult viteza admisă. S-a așezat în scaun retrăgându-și ușor piciorul de pe accelerație.

„Libertatea, dacă n-are norme, e boemă! Ca viața fără urmări!...”

A virat ușor la stânga trecând dincolo de marginea drumului și a oprit în spațiul tridimensional, pe insula din cer a Tobârlanilor.

Un câmp altădată alb, era nimbă de flori multicolore. Venise primăvara. Am strâns un buchet și i l-am oferit cu drag Mariei. Eseul-carte „Ferma gușterilor” putea să continue.

La întoarcere, până la firma de Reparații Automobile, după Accidentul de pe strada Fizicienilor nr 15, din București, am condus eu și ea mi-a ținut în brațe lângă flori, gândurile.

Ion Toma IONESCU

Revistă lunară editată de
Centrul Cultural Pitești

sub egida
Consiliului Local Pitești și a
Primăriei municipiului Pitești

Fondată în ianuarie 2003 de
Virgil Diaconu, Marian Barbu,
Mariana Șenilă-Vasilu,
Florian Stanciu

REDACȚIA

Director: Virgil DIACONU
Redactor-șef: Marian BARBU
Secretar de redacție:
Simona FUSARU

Redactori:
Lucian COSTACHE
Denisa POPESCU
Liliana RUS
Ion PANTILIE
Florian STANCIU

Correspondenți:
Elisabeta BOȚAN (Spania)

Corectură:
Jean DUMITRAȘCU

Prezentare artistică:
Virgil DIACONU

ADRESA REDACȚIEI:

Centrul Cultural Pitești,
Cafeneaua literară,
strada Craiovei nr. 2, bl. G 1,
sc. C, et. I, Casa Cărții, 110013,
Pitești
Tel./fax: 0248/219976

<http://www.centrul-cultural-pitesti.ro>

Cont: 50104122256,
Trezoreria Pitești
ISSN: 1583-5847

Responsabilitatea asupra
conținutului textelor revine
autorilor, conform legii.
Autorii pot avea și alte opinii
decât ale redacției.

Manuscrisele primite
la redacție nu se înapoiază.

Tiparul executat la
VENUS PRINTING SOLUTIONS
lași

Revista nu publică decât texte
inedite, deci care nu au mai
apărut în alte publicații.

POEZIE, LIRICĂ, LIRIC ȘI EUL LIRIC

Ce este poezia? Întrebarea pare simplă. Nu este. Tocmai de aceea a produs atâta vorbărie. Omul crede că știe imediat ce este o poezie, fiindcă vede versuri, vede rimă, aude o anumită muzică și se liniștește. Numai că lucrurile nu stau atât de prost simplificate. Versul și rima sunt semne. Nu garanții. Textul unui cântec nu devine automat poezie doar fiindcă poate fi tipărit în rânduri scurte. După cum nici un roman pus în versuri nu devine, prin această gimnastică tipografică, poezie adevărată. Aici începe confuzia. Și ea este veche. Privitorul neinstruit vede apa și spune pește. Știința îi spune mamifer, dacă obiectul este balena. Așa și cu poezia. Aparența ajută puțin. Dar nu ajunge. Ca să vezi bine un obiect literar, trebuie să știi mai întâi ce anume cauți. Altfel vei confunda forma exterioară cu natura lui. Literatura nu se lasă prinsă doar din ochi. Cere și minte. Din păcate, nu întotdeauna prezentă. Împărțirea atât de firească azi între epic, dramatic și liric nu este nici naturală, nici eternă. Ea s-a fixat târziu, abia în secolul al XVIII-lea. Iar odată cu această împărțire a ieșit în față și ideea comodă că lirica ar fi locul privilegiat al autoexprimării, adică genul în care poetul își toarnă direct sufletul în text. Formula a sedus multă lume și a făcut ravagii în înțelegerea poeziei. Dacă poetul spune „eu”, s-a crezut repede că acolo vorbește autorul în persoană, ca la ghișeu. Numai că poemul nu este buletin de identitate. De aici s-a născut și nevoia termenului de „eu liric”. Nu pentru a complica inutil lucrurile, deși termenul este destul de greoi, ci pentru a împiedica scurtcircuitul dintre poem și poet. Cititorul grăbit are reflexul de a lipi imediat vocea din text de omul real care a scris textul. Așa apar confuziile, psihologismele ieftine și interpretările care citează poezia ca pe un dosar sentimental. „Eul liric” sau, mai nou, „subiectul liric”, încearcă să blocheze această lene. El desemnează instanța vorbitoare din poem, nu automat autorul. Diferența pare mică. Nu este. De ea depinde toată seriozitatea lecturii. Întrebarea centrală nu este, deci, „cine a scris?”, ci mai întâi „cine vorbește aici?” Și, mai precis, ce face această instanță când spune „eu” sau când vorbește într-un fel care lasă să se simtă un „eu”? Vorbește despre sine? Joacă un rol? Reprezintă o convenție? Simulează o poziție? Numai dacă răspundem atent la aceste întrebări are sens să lucrăm cu ideea de eu liric. Altfel ne întoarcem la prostul obicei de a cita poezia ca pe o bârfă despre biografia autorului. Circumstanțele istorice contează mult. În baroc, de pildă, se scriau multe poezii de ocazie, chiar contra cost. În ele apărea un „eu” sau un „noi”, fără ca autorul să vorbească neapărat despre sine. El îndeplinea un rol previzibil, cerut de situație. Cu alte cuvinte, vocea era funcțională, convențională, nu confesivă în sens tare. Aici se vede de ce citirea automată a poemului ca autobiografie este atât de primitivă. Poemul poate fi rol, mască, convenție, poziție retorică. Și adesea chiar este. Pe de altă parte, nu trebuie dusă corecția în extrema cealaltă. Faptul că distingem între autor și eul liric nu înseamnă că autorul nu mai contează deloc. Contează. Numai că nu prin identificare brută. Mai întâi trebuie înțeles poemul ca text, în calitatea

lui lingvistică proprie. Abia după aceea putem pune problema raportului cu autorul și cu epoca lui. Cine începe invers greșește din primul pas. Și de acolo înainte construiește foarte savant pe o temelie strâmbă.

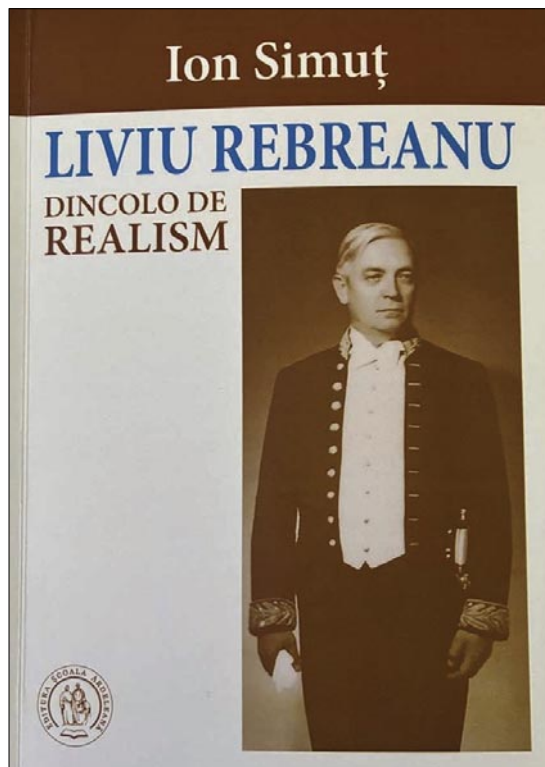
Mai este aici și confuzia dintre „poezie”, „lirică” și „liric”. În vorbirea de toate zilele, termenii se amestecă fără mare grijă. În cercetarea serioasă nu mai merge. „Poezia” desemnează obiectul, textul sau modul de a fi al unui anumit limbaj. „Lirica” trimite la gen. „Liricul” desemnează o calitate, un mod de expresie, o anumită intensitate a rostirii. Nu tot ce este liric este neapărat poezie mare. Și nu orice poezie trebuie redusă la ideea vagă de „sentiment”. Cuvântul acesta a făcut și el destule pagube. Cititorul recunoaște de mic versurile. Le știe din jocuri, din cântece, din formule rituale, din urări, din poezioare de ocazie. Ritmul, repetiția, rima, pauzele, abaterea de la vorbirea obișnuită îl învață repede că aici este altceva decât simplă comunicare practică. Bun. Dar această recunoaștere intuitivă nu rezolvă problema definiției. Ea doar arată că versurile ne însoțesc toată viața și că poezia, chiar când este minoră, lucrează cu o deviere ritmică și tonală de la limbajul curent. Asta însă nu e tot. E doar pragul.

De fapt, poezia începe acolo unde limbajul nu mai servește numai la a spune ceva, ci începe să se spună și pe sine. Ritmul, accentul, pauza, densitatea, abaterea, toate intră în joc. Nu decorativ. Structural. Textul poetic nu comunică doar un conținut. Își construiește propriul mod de a exista prin limbaj. Și tocmai de aceea nu poate fi confundat cu o simplă informație pusă în versuri. În concluzie, problema nu este dacă într-un text apare un „eu”, nici dacă are rimă, nici dacă poate fi cântat. Problema este ce fel de limbaj lucrează acolo, ce fel de instanță vorbește, în ce raport stă acea voce cu autorul și ce fel de tensiune internă produce textul. Restul sunt reflexe școlare. Unele utile la 12 ani. Ridicole la maturitate. Poezia nu este un recipient pentru sentimentele autorului. Nici o simplă tehnică de rimare. Nici o poză de interior. Este o formă de limbaj înalt tensionată, unde vocea trebuie înțeleasă înainte de a fi confundată, iar textul trebuie citit înainte de a fi psihologizat. Cine nu pricepe asta citește poemul cu urechea lipită de ușa biografiei și ratează tocmai camera în care se întâmplă literatura.

Christian SCHENK

LITERATURA ROMÂNĂ

O monografie exemplară despre Liviu Rebreanu

Dacă voi socoti fie și numai volumele de exegeze literare și prezentări ale vieții noastre literare contemporane, când normale, când sectante, cuprinse în volumele primite în ultimii ani de la criticul Ion Simuț, precum *Literaturile române postbelice* (2017), *Pe ce lume trăim. Simptome* (2022), *Cum se scrie istoria literară?* (2022), și *Ancore în prezent. Simptome* (2025), pot spune că autorul are vocația cărților așteptate, a cărților importante și cu bătaie lungă.

Studiul *Liviu Rebreanu. Dincolo de realism*, în ediție nouă, revizuită și completată (Editura Școala Ardeleană, 2026), reia și dezvoltă ideile mai vechi ale criticului cu privire la opera prozatorului, publicate într-o serie de reviste, începând cu anul 1978 (*Familia*).

În 1997 apare *Rebreanu dincolo de realism*, apoi sunt editate încă două versiuni, în 2001 și 2010, cu parțiale modificări și completări, însă cu aceeași viziune de ansamblu. Chiar și teza de doctorat are același subiect. Toate acestea dovedesc preocuparea constantă a lui Ion Simuț pentru prozatorul interbelic.

Încă de la început, criticul mărturisește că vrea „să spună ceva nou despre Rebreanu, iar acestor noutăți să le dea o denumire plauzibilă și rezistentă în timp”.

Această noutate a abordării constă, în mare, în faptul că „realismul (lui Rebreanu, p.m.) nu epuizează sensurile operei”, deci „metafizicul, valorile simbolice, poetica discretă a tainei, explorarea subconștientului

constituie tentative de îmbogățire a dimensiunilor operei, de multiplicare a nivelurilor de semnificație. Căci forța, credibilitatea și rezistența realismului rebrenian constau – în mod paradoxal – în subtilitatea unor devieri de la programul realist. Realismul este subtil contrazis de valente idealiste sau metafizice, venite dintr-un paradoxal fond romantic, reprimat, dar reușind totuși să iasă la suprafață în distorsiuni greu de recunoscut. Rebreanu nu poate fi înțeles cu adevărat fără contradicțiile realismului său”. Din această artă poetică se trage, de fapt, și numele studiului lui Ion Simuț: *Liviu Rebreanu. Dincolo de realism*.

Capitolul IV al cărții dezvoltă înțelesul nuanțat al realismului, ipostazele lui și tensiunea dintre direcționările lui, pentru că Ion Simuț discută despre un „realism metafizic”, „impasul realismului psihologic”, despre un „realism simbolic”, „poetica tainei”, „năzuința idealistă”, despre „aluvioni romantice”, „tendența naturalismului”, un expresionism involuntar” și „indicele de modernitate”, care reprezintă sensurile centrifuge ale realismului rebrenian”.

În mare, studiul *Liviu Rebreanu. Dincolo de realism* se constituie ca un model de analiză, de monografie, care cere să fie cercetată și al cărei spirit merită să fie urmat.

Virgil DIACONU

Cafeneaua literară este membră **APLER** și **ARPE**.

Vizitați **Cafeneaua literară** la adresa www.centrul-cultural-pitesti.ro